

MEZEY ANDRÁS**Keresztény Front kontra belügy
(1947–1965)**

„Eminenciás Uram! Megírtam szerény személyem által elképzelt programvázát annak a politikai pártnak, amellyel nézetem szerint ki lehet, ki kell vezetni a megrekedt kocsit, a nemzet kocsját a kátyúból.

Áadtam Eminenciádnak. Az ma is ott van. Nálam nincs másolata. Nem is kell, hogy legyen. Eminenciáddal volt szerencsém személyesen is beszélni. Inkább vizsgálódás volt kihallgatásom [...].

Belőlem nem a tanult ember, nem a hívó ember beszél. Belőlem a magyar parasztság egy tagja beszél! Szeretném, ha ezt a paraszti hangot meg méltóztatnék hallani, és átélés után cselekvéssé érnék a magyar parasztság, vele együtt a munkásság és az értelmiségi dolgozók vágya! Nem velem, nem általam, hanem azok által, akik erre sokkal alkalmasabbak lehetnek, de velem, mint egyszerű munkásával a Keresztény Agrárfrontnak.”¹

E szavakkal ajánlja magát, újonnan alapított pártját és programját Mindszenty bíboros figyelmébe Soltész Jenő, a Földművelésügyi Minisztérium Országos Földbirtokrendező Tanácsának alkalmazottja, egy 1947-es karácsonyi keltezésű levelében. A patetikus hangvétel mögött ekkor még tulajdonképpen nem áll igazi pártszervezet, csupán egy eszme: olyan keresztény, pontosabban keresztényszocialista társadalmi rend létrehozása, amelynek vezető ereje a parasztság, ezért a reformot minél előbb a parasztság helyzetének rendezésével kell kezdeni. A levélíró szemmel láthatóan nemigen vet számot az egyre durvább hazai szovjetizációval, amelynek szorításában mind kevésbé lehetett új pártokat alapítani. Soltész Jenő ekkor magányos harcosnak tűnik: tíz évvel később már le-

¹ „10-51682/56 sz. vizsgálati dosszié Soltész Jenő és társai ügyében”. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL), V-141845/1. 245.

tartóztatottként is büszkén emlékezik rá, hogy közvetlenül a második világháború után „teljesen egyedül tudatosodott” benne a „történelem holnapja”,² és úgy látta, hogy ez a holnap a kereszténységé. Ahogy maga mellé gyűjtötte első követőit, akiket „előkészítők táborának” nevezett, majd csoportját *Keresztény Frontra* keresztelte át – (a „Keresztény Agrárfront” elnevezés annyiban egyedi, hogy csak a fent idézett levélben használta) – úgy öltött formát fokozatosan az eleinte körvonalazatlan keresztényszocialista program is, hogy végül 1953-ban hivatásrendi elképzelésekben öltön testet. Mindez természetesen a „kapitalizmus és a kommunizmus szellemi megdöntését” is jelentette, de megvalósításában már nem a parasztságé volt a főszerep – az „agrár” jelző eltűnése tehát nem véletlen.

Mai ismereteink szerint a Soltész-féle Keresztény Front 1947/48-as létrejötte után az eddig ismert legutolsó – és ekkor egyetlen – hazai képviselője volt a korporativista³ állam- és társadalomeszmének, amely az osztálybékét a munkaadók (tőkésék) és munkások közös szervezetbe tömörítésével akarta megeremteni. Bár Soltészék az összes keresztény párt egyesítésének igényével kívántak a politikai küzdőterre lépni, amint az ország szabadsága helyreáll, hangsúlyozni kell, hogy itthoni eszmei előzményeiktől eltérően szervezkedésük jelentéktelen volt (ez egyébként az aktuális hatást tekintve szinte valamennyi 1956-os politikai párttól elmondható). A kutató érdeklődését egyrészt különutas állam- és társadalomkoncepciójuk keltheti fel, amelyből az 1956-ban első ízben fellépő pártok között a Keresztény Front kovácsolta ki a legrészletesebb pártprogramot. Másrészt figyelemreméltó az elszántság is, amellyel minden újabb hatósági retorzió és kilátástalanság ellenére is ragaszkodtak elképzeléseikhez, és persze a belügyi szervek kiemelt érdeklődése is az önmagában súlytalan pártocskára – igaz, utóbbi tipikus jelenség a minenkori totalitárius rendszerek politikai rendőrségeinél.

² Uo. 45.

³ A szakirodalom a „hivatásrendiség” és „korporativizmus (korporatizmus)” kifejezéseket többnyire egymás szinonimájaként használja (ahogy e tanulmány is); újabban viszont az avítább csengésű „hivatásrendiségtől” megkülönböztetik latin megfelelőjét, tekintettel arra, hogy annak szó szerinti jelentése is tágabb: nemcsak a hagyományos, hivatási alapon szerveződött, hanem általában a társadalomra befolyást gyakorló valamennyi érdekközvetítő és érdekképviseleti testületet lefedi. Ennek megfelelően a hatvanas, hetvenes években olykor „neokorporatizmus” címszó alatt szociológiai irányzattá is fejlődött, illetve egyes nyugat-európai fogyasztói társadalmakban létrejött érdekegyeztető, „transzmissziós” formációk modellezésére szolgált; vö. BRUSZTI László: *Érdekszervezetek a politikai rendszerben. Korporatizmus elméletek. Medvetánc*, 1983/4.–1984/1. 87–111.

⁴ VARGA László: *Magyar Cél. Az erkölcsi forradalom programja*. EMSZÓ–KALOT–Hivatásszervezet Kiadása, Budapest, 1939.

A KF itthoni és közvetlen eszmei előzményének egyrészt a harmincas évek azon három nagy hatású szervezete tekinthető, amelyek a *Quadragesimo anno* enciklika (1931) társadalmi tanítása nyomán váltak a hivatásrendi eszmerendszer zászlóvivőivé: a Kerkai Jenő SJ és Nagy Töhötöm SJ által vezetett KALOT (Katolikus Agrárifjúsági Legényegyesületek Országos Testülete, amellyel, mint látni fogjuk, Soltész Jenő is kapcsolatba került), annak égisze alatt a Hivatásszervezet, és az EMSZO (Egyházközségi Munkás Szakosztályok); a másik példakép a három szervezetből kinőtt, európai értelemben is modern kereszténydemokráciát képviselő parlamenti párt, a Kereszténydemokrata majd Demokrata Néppárt volt. Kevésbé ismert tény, hogy a KALOT, a Hivatásszervezet és az EMSZO már 1939 májusában közös hivatásrendi programmal – vagy inkább kiáltvánnyal – lépett a nyilvánosság elé. A jezsuita Varga László által fogalmazott és *Magyar Cél* címmel elfogadott nyilatkozat, minden buktatójával együtt a KF saját programtervezetének is fő forrása lett, ezért néhány kitételét érdemes részletesebben felidézni. A *Magyar Cél* az addigi tapasztalatokat összegezve független, erős és szociális Magyarországot kívánt felépíteni. Egy sor szociális reformjavaslat mellett, mint például a család és az anyaság védelme, a családbér, adó- és radikális (de a gazdasági élet felborulását kivédendő, időben elnyújtott) földreform, kifejtette, hogy a függetlenség erős államot követel, ezért elutasította az állam erejét megbontó szocialista eszméket és irányzatokat, de ugyanígy a totális fasiszta diktatúrát is, és olyan keresztény világnézetű társadalmat helyezett vele szembe, amely rendi alapokon épül fel. A program ugyan nem kívánta a parlamentarizmus megszüntetését, de a „helyes” reformok érdekében javasolta, hogy a parlament mondjon le a gazdasági kérdések közvetlen intézésének jogáról. A politikai, területiális népképviselői elven alapuló képviselőház mellé a Gazdasági Rendek Házát állították volna fel, amely az irányító Országos Gazdasági Tanács állandó tagjait volt hivatva megválasztani. Mindkét szerv összehívása a kormányzó hatáskörébe tartozott, de a legfőbb ellenőrzés joga a miniszterelnököt illette volna meg.⁴ Figyelemre méltó, hogy a program kimondottan nem rendi államot, hanem rendi gazdaságot akar, pedig a kettő közötti határozott választóvonalat még a P. Varga által mintának tekintett olasz fasiszmus sem vonta meg. Emellett hiába kötelezték el magukat Kerkaiék szavakban a demokrácia mellett, azzal, hogy a „jogász” parlament hatásköréből kivett gazdasági döntéseket a vele egyenrangú-

⁴ VARGA László: *Magyar Cél. Az erkölcsi forradalom programja*. EMSZO–KALOT–Hivatásszervezet Kiadása, Budapest, 1939.

nak tekintett hivatásrendi „gazdasági” parlament hatáskörébe utalták, tág teret adtak az antiparlamentarista értelmezéseknek.⁵ A legtöbb kritika emiatt érte a *Magyar Cél*t (különösen a keresztényszocialisták részéről), s talán ennek tudható be, hogy megalkotói az 1944-es közös nyilatkozatban már külön hangsúlyozták az önkormányzatiság elvét, szemben az állami mindenhatóság elvével, akár magában foglalja ez a termelőeszközök államosítását, akár nem. A bíráló másik tárgya a program terminológiája volt, amely sokak szemében a középkor szellemét idézte. Már Nell-Breuning S. J., a *Quadragesimo anno* megszövegezője is érzékelte, hogy az enciklika szándékát nyelvezete miatt félreértik, Vida István, a Hivatásszervezet ipari tagozatának egykori vezetője pedig így emlékszik vissza az ennek nyomán támadt vitákra: „Mi sem kedveltük a QA nyomán használatba jött fogalmakat, mert a »rendiség« vagy a »korporációk« említése inkább nehezítette, semmint könnyítette az elgondolás lényegének megértését. A »munkáskamara« fogalma se járt jobban, pedig például Ausztriában a neves szocdem Karl Renner és a munkásmozgalom mindkét szárnya követelésére már 1920-ban törvény hozta létre. Ez az intézmény [...] napjainkban is eredményesen működik.”⁶

Bár a belügy és az erőszakszervezetek vezetését megkaparintó kommunisták 1945–46 folyamán az EMSZO-t, a Hivatásszervezetet és a KALOT-ot egyaránt betiltották, ismeretes, hogy a KALOT vidéki szervezetei – különösen a Dunántúlon – még ezután is akkora erőt képviseltek, hogy a választási infrastruktúrával alig rendelkező DNP számára az 1947-es kampány során több százezres választói tömeget tudtak mozgósítani. Viszont a DNP programja a modern kereszténydemokrácia útkeresésének megfelelően már nem a hivatásrendiséget, hanem a közigazgatás és a foglalkoztatás minden szintjén jelen levő önkormányzatok, illetve minden foglalkoztatási csoportban a „szabad és egységes szakszervezetek” létrehozását szorgalmazta (jóllehet vezetőségében megtaláljuk az egykori hivatási szervezetek vezetőit, például Kerkai Jenőt, Ugrin Józsefet, Vida Istvánt).

Fentiek összegzéseképp megállapíthatjuk, hogy bár a *Magyar Cél* társadalompolitikájában az önkormányzatiság elve és a hivatásrendiség még nem voltak egymást kizáró tényezők, utóbbin a hazai kereszténydemok-

⁵ BALOGH Margit: *A KALOT és a katolikus társadalompolitika, 1935–1946*. MTA Történettudományi Intézet, Budapest, 1994. 72–73.

⁶ BABÓTHY Ferenc–BARANKOVICS István, et al. (szerk.): *Félbemaradt reformkor. Miért akadt el az ország keresztény humanista megújulása?* A Katolikus Szemlében megjelent tanulmányok gyűjteménye. Tip. Detti, Róma, 1990. 87.

rata progresszió képviselői 1947-ig már többször is túlléptek. A Keresztény Front viszont a kezdeti, bizonytalankodó keresztényszocialista elképzelések után éppen ebbe az irányba kívánt haladni. Keresztes Sándor, a DNP egykori nemzetgyűlési képviselője, ma tiszteletbeli KDNP-elnök szerint a KF indulásában döntő momentum, hogy az 1947-es választásokra Mindszenty és Barankovics között végzetesen megromlott a viszony (a püspöki kar több tagjának DNP iránti rokonszenve ellenére is), viszont Soltész Jenő a hiteles keresztény pártpolitizálást csak a hercegprímással szövetségben tudta elképzelni.⁷ Sok más honfitársával együtt soha nem adta fel a reményt, hogy a szovjet megszállásnak, és ezzel együtt a kommunista diktatúrának hamar vége szakad, és az tűnt ésszerűnek számára, hogy szervezkedését a majdani szabad politikai életbe várhatóan visszatérő és sikeres DNP-től különállóként határozza meg. Ennél is valószínűbb magyarázat a KF hivatásrendi „fordulatára” Soltész személyisége (erre később visszatérünk). A kezdeti „agrárfront” koncepció szintén az ő személyes múltjára vezethető vissza: addigi életútja jórészt az agráriumhoz és az agrármozgalmakhoz kötődött, fokozott szociális érzékenysége is ebből fakadt: 1906. március 28-án született a Heves megyei Pélyben, szülei tízgyermekes gazdasági cselédek voltak. Őt elemi után az egri ciszterci gimnáziumban tanulhatott tovább, itt kötött barátságot osztálytársával, Imregh Mátyással, akit később a Keresztény Front „jogügyi szakértőjének” kért fel. Soltész kimagasló tanulmányi eredményei után papi pályára készült, ösztöndíjjal Innsbruckban folytatott teológiai tanulmányokat, de ezt betegsége miatt félbeszakította. A Pázmány Péter Tudományegyetem bölcsészkarán viszont történelemlatin szakos diplomát szerzett, majd 1931-től hét éven át az Apponyi grófok házitanítója lett. Közben Egerben a Katolikus Jogakadémiát is elvégezte. Az 1930-as évek a szociális eszmélés korszakát hozták számára: a szegényparasztság helyzetét látva, a földreform harcos képviselőjévé vált, és csatlakozott a falukutató írók (Illyés Gyula, Féja Géza, Veres Péter, Erdei Ferenc) táborához: Fejér és Veszprém megyében több újságcikket publikált, majd 1937-ben kiadta *Pirosan kél a nap* című forradalmi hangú regényét. Ebben, a parasztság nemzetfenntartó szerepének bizonyítása, és a nyomorúságuk egyik okaként megjelölt maradi közigazgatás ostromozása mellett már élesen kikelt a kommunista törekvések ellen is, ami legfeljebb csak enyhítő körülmény lehetett a népi írók többségét utoléró, „sajtóvétség útján elkövetett izgatás” vádjában:

⁷ Keresztes Sándor személyes közlése.

Soltész 200 pengő pénzbüntetésre ítélték, könyvét pedig elkobozták. 1940-től az ONCSA (Országos Nép- és Családvédelmi Alap) közjóléti szövetkezetének ügyvezetőjeként dolgozott, itt került kapcsolatba a KALOT és az EMSZO képviselőivel, elsősorban Kerkai atyával és Ugrin Józseffel. Segítségével a KALOT parasztfiataljai főleg a telepítési és házhelyhez juttatási akciókban, valamint a gazdatanfolyamok elvégzésében jutottak nagy összegű állami támogatásokhoz.⁸ A háború után rögtön belépett a Nemzeti Parasztpártba, az 1945-ös nemzetgyűlési választásokon képviselőnek is jelöltette magát, de nem sokkal később szakított velük, a párt „materialista felfogása” miatt. Viszont fokozott lelkesedéssel vett részt a földosztó bizottságok munkájában.⁹ Ekkor ismerkedett össze a Földművelési Minisztérium egy másik alkalmazottjával, a KALOT egykori ügyvezető titkárával, Miklósi Lászlóval, akivel tapasztalatokat cseréltek, majd Soltész bevonta kollégáját is tervezetéiseibe. Legfőbb inspirálói természetesen a szociális enciklikák voltak, de az ONCSA-nál eltöltött időszakból jól ismerte már a *Magyar Cél* eszményeit is. Tanulmányozta továbbá a *Christliche Soziallehre* című osztrák brosúraanyag szociális tételeit, amelyek a hivatásrendi társadalom osztrák gyakorlati elképzeléseit taglalták, a Salazar-féle korporativizmus (erősen idealizált) leírása pedig Mihelics Vid *Új Portugália* című 1938-as kiadású „útikönyvében” állt rendelkezésére. Mihelics mint forrás jelentőségét külön is ki kell emelnünk: ebben az időszakban a *Magyar Szemlé*ben, vagy a *Katolikus Szemlé*ben közölt tanulmányaival – amelyek *Keresztényszocializmus* (1933) és *Az új szociális állam* (1931) címmel¹⁰ önálló kötetekben is összegződtek – a hazai gondolkodók közt a legátfogóbb keresztény bölcséleti megalapozását nyújtotta a hivatásrendiségnek, s rá Kerkaiék és maga Soltész is mint egyik fő teoretikusukra tekintettek. Kováts Tibor, a szervezkedéshez 1950-ben csatlakozott közgazdász-újságíró szerint a KF vezetője még Ortega y Gasset történetfilozófiai főművéből, *A tömegek lázadásából* is merített gondolatokat.

Személyisége azonban kérdésessé tette, hogy alkalmas lesz-e egy reménybeli, de egyelőre katakombalétre kényszerülő politikai párt vezetésére és egyáltalán a politikusi szerepre. Nem tagadhatjuk – a bíróság sem vitatta később – Soltész Jenő kiváló elméleti felkészültségét, szociális érzékeny-

⁸ Miklósi László közlése.

⁹ „A Budapest Fővárosi Bíróság Népbíróvási Tanácsának elsőfokú ítélete”. T. Nb. XIII.8043-44/1958/19. 8–9. (továbbiakban: „Elsőfokú ítélet”) Kováts Tibor magántulajdona.

¹⁰ MIHELICS Vid: *Keresztényszocializmus*. Magyar Szemle Társaság, Budapest, 1933; Uő: *Az új szociális állam. Társadalompolitikai és gazdasági rendelkezések Európa legújabb alkotmányaiban*. Szent István Társulat, Budapest, 1931; Uő: *Új Portugália*. Franklin Társaság, Budapest, 1938.

ségét és bátorságát. A visszaemlékezők szerint lelkesedése sok mindenkit magával tudott ragadni, ám ez nála túlfűtött, romantikus küldetéstudattal és olykor a realitásérzék teljes hiányával párosult. A missziós lelkület később a börtönbe is elkíserte, ahol egyik '56-os zárkatársa, Eörsi István megtérítésével próbálkozott, és elszántságát jellemzően csak tovább fokozták a Lukács-követő, ateista író gúnyolódásai.¹¹ Soltész a rá leselkedő veszélyekről nemigen vett tudomást, és értetlenül szemlélte társai passzív (valójában inkább óvatos) viselkedését – egy levelének alábbi részlete arról is tanúskodik, hogy néha egy kis kritikát szívesen vett volna tőlük: „Látom, mennyi kemény elszántság kell sokszor ahhoz, hogy meg ne ijedjete a cselekvéstől, s látom, milyen hősiezen valósul meg bennetek a hallgatás... hiszen sokszor olyan emberi volna megmondani, nem az vagyok, akinek lenéztek (sic!), akinek láttok.”¹² A komolyabb bírálatokat ennek ellenére nem tudta elviselni. Illúzióihoz makacsul, sőt erőszakosan ragaszkodott, és az 1956-os forradalom után is csak egy részüket adta fel, a KF többi tagjának rábeszelésére. Volt azonban egy súlyosabb, erkölcsi aggály is, amely nemigen vetett jó fényt egy magát kereszténynek mondó párt vezetőjére: Soltész még 1940-ben elvált első feleségétől, így második házassága egyházilag rendezetlen maradt.¹³ Tekintélye mégis olyannyira megfellebbezhetetlen volt a KF tagságának körében, hogy azt még az elsőfokú bírósági ítélet is önkéntelenül hosszasan méltatta.

A KF vezetője munkája megkezdéséhez legelőször Mindszenty hercegprímás áldását kérte, aki 1947. december 11-én egy körülbelül huszonöt perces kihallgatáson fogadta is őt, a Várban levő érseki rezidenciában. Miután röviden áttanulmányozta a programtervezetet, amelyet Soltész átadott neki, azt javasolta látogatójának, hogy programját ne csak katolikus, hanem általában keresztény alapokra helyezze, és gondolkodjon „azon a módon is, hogyan lehet a földhöz juttatott parasztságot és a munkásságot Istenhez visszavezetni”. Soltész szerint Mindszenty a tervezetet később „kiadta szakembereknek további tanulmányozás céljából”.¹⁴ Hogy ebből mennyi igaz, nehéz eldönteni, mivel a programról a bíboros nem tesz említést emlékirataiban, holott a királyság visszaállításának terve már ebben a legelső KF-dokumentumban felbukkan. Ekkora súllyal azonban Mindszenty szemében sem bírt az ügy, még ha végül áldását is adta rá. Talán a KF vezetője is érezte ezt, mindenestre szükségésnek

¹¹ Eörsi István: *Emlékezés a régi szép időkre*. Napra-Forgó, Budapest, 1989. 167–169.

¹² ÁBTL V-141845/1. 75., csatolt levél.

¹³ Kováts Tibor közlése.

¹⁴ ÁBTL V-141845/1. 76–77.

látta, hogy szándékát és programját két hét elteltével a fent idézett levélben nyomatékosítsa. A levél egy év múlva került elő a Mindszenty letartóztatásával egybekötött házkutatás során, és elgondolkodtató, hogy az államvédelem miatt csak hosszú évek után göngyöltette fel Soltészék szervezkedését, hiszen a királyság visszaállításának kísérlete a Mindszenty-, de a Grósz-perben is főbenjáró vádként szerepelt. Soltész a püspöki kar más tagjait és Endrédy Vendel ciszterci főapátot is megkereste a KF programtervezetével, és bár egyértelmű biztatást sehonnan nem kapott, ezt követően is nagyon fontosnak ítélte a püspökökkel való kapcsolattartást. Ennek azonban az Állami Egyházügyi Hivatal (ÁEH) megalakulása, jobban mondva a püspöki hivatalokba ültetett egyházügyi megbízottak, a „bajszos püspökök” megjelenése után véget kellett vetnie.¹⁵

Imregh Mátyást, aki a háború után igazságügy-minisztériumi előadóként dolgozott, Soltész Jenő 1948 tavaszán vonta be egyelőre „a két szociális enciklikával és általában a keresztény szocialista elképzelésekkel foglalkozó” tervezetéiseibe.¹⁶ A téma iránt már korábban fogékony Imregh viszont felvetette, hogy jó lenne egyháziakat is megnyerni, nem utolsósorban a mozgalom lelki-szellemi vezetőiként. Néhány prédikáció és lelkigyakorlat után összeismerkedtek Szigeti Imre József domonkos rendi és Sigmond (Strecke) Ernő ciszterci szerzetesekkel.¹⁷ A választás először Sigmond Ernőre esett, egy év múlva azonban Soltész megszakította vele a kapcsolatot, mert úgy találta, Sigmond nem lelkesedik eléggé. Valójában arról volt szó, hogy Sigmond nem akart belekeveredni hittanosaival együtt a politikailag életveszélyesnek ítélt szervezkedésbe. Így Soltész ismét Szigeti Imrét kereste fel 1950 szeptemberében a máriabenyői kapucinus kolostorban, és mintegy ötórás eszmecserét folytatott vele. Nem tudni, mivel gyakorolt oly nagy hatást Szigetire, mindenesetre 1951 elejétől e lánglelkű, csillogó műveltségű, de szerény és befolyásolható szerzetestanár lett a KF vezetőjének igazi jobbkeze, szellemi társa, egyben fő felelőse annak, hogy a szervezkedés ne térjen el a keresztény elvektől. Imreghgel kiegészülve igazi triumvirátust alkottak, és nem is igen fogtak új tagok beszervezéséhez, amíg előzetesen alaposan meg nem vitatták a célkitűzéseket és a programtervezetet. Kezdetből egyetértettek abban, hogy amint Magyarországon egy belpolitikai fordulat ezt lehetővé teszi, a KF parlamenti pártként fog fellépni.

¹⁵ Uo. 496. „Ügynökjelentés 1955. ápr. 15.”

¹⁶ Uo. 300.

¹⁷ Uo. 286.

Bár Soltész 1949-ben, miután a Földművelésügyi Minisztériumból elbocsátották, leköltözött a Győr-Sopron megyei Máriakálnokra, és itt a földosztás során kapott 1800 négyszögölnyi telkén egyéni gazdálkodásból élt 1952-ig, sűrűn látogatott a fővárosba is, ahol a Baross utcában bérelt lakást. Ez lehetővé tette a tagtoborzást, majd miután a KF vezetője földjét „felajánlani” kényszerült a helyi téveszcsének, végleg Budapestre költözött, és nemsokára a Telefongyárban kapott állást mintakészítőként. A beköltözés után viszonylag rendszeres – heti, kétheti – találkozókra lehetett sort keríteni a Baross utcában, illetve óvatosságból más tagok lakásán is. A KF-ba elsőként bevontak rokoni, ismeretségi, munkatársi körükből gondos kereséssel válogatták ki azokat, akiket a Soltész által meghatározott „karizmák” alapján alkalmasnak ítélték a tagságra. Az egyik későbbi tag, Alszászy Károly, tanúvallomásában 4 ilyen karizmát sorol fel: 1) vallásosság; 2) a feltétlen megbízhatóság; 3) titoktartás; 4) általános értelmi képesség.¹⁸ A már említettekén kívül így került a Front tagjai közé Szepeshelyi István, Fazekas József, Bali Vendel, Jenőfi Nándor, Botlik Béla, Szabó Bendegúz, Orkonyi Lajos, Jelinek Győző, Kemenes Erzsébet, Szabó Jánosné, Messik Lajos, Kelemen István, Mika Ilona, és két újabb pap: Füstös Antal és Tóth János rk. lelkészek. Szabóné egyik albérlőjét, Alszászy Károlyt nyerte meg, aki viszont Nobilis Gábort és Hontváry Miklóst hozta magával, Soltész pedig saját unokaöccsét, Gebora Bélát is bevonta. Ők alkották az „előkészülők”, vagy az „öregek” táborát, azaz a majdani párt első vonalát. A KF vezetője nagy súlyt helyezett arra, hogy megteremtse a majdan nyilvánosság elé lépő mozgalom sajtóját: ebből a célból jött létre az előkészülők legfiatalabbjai közül, Alszászy, Hontváry, Nobilis és Messik részvételével és Kemenes Erzsébet vezetésével a „betűszolgálatosok” csoportja. Az ő feladatuk volt, hogy kidolgozzák a Front folyóiratainak tervezetét, előkészítsék a szerkesztőségi munkát, sőt valamennyi sajtóműfajban próbacikkeket, tanulmányokat, népgyűlési és választási beszédeket írjanak. Közülük a legtöbbet felolvasták, illetve előadták, és meg is kritizálták az egyes találkozókon. Sőt, a próbaújságcikkeket szinte futószalagon gyártó Hontváryt Soltész – minden személyes ellentétük dacára – azzal bízta meg, hogy nyilvános működés esetén legyen a KF majdani országos propagandaközpontjának vezetője.¹⁹ Ezenkívül mindenki a saját képzettségének leginkább megfelelő feladatkört kapta, kialakultak a különféle „szekciók”, amelyek vezetői időről időre beszámoltak el-

¹⁸ ÁBTL V-141845/1. 198.

¹⁹ Elsőfokú ítélet. 52–53.

képzeléseikről; volt igazságügyi, közoktatásügyi, belügyi, honvédelmi, földművelés- és kereskedelemügyi, külpolitikai szekció. Mindez már a leendő miniszteri posztok eshetőségét jelentette, 1956 első hónapjaiban pedig a KF-ben mindenki azt a megbízást kapta, hogy tanulmányozzon egy-egy megyét, választókerületet, ahol a választások esetén képviselő-jelöltként lépne fel.²⁰

A KF vezetője semmit sem bízott a véletlenre: szervezett, agitált, sokszor utazott vidékre, új tagokat beavatni, vagy a püspökökhöz, a békepapi mozgalom két prominensét, Beresztóczy Miklóst és Horváth Richárdot pedig fenyegető levelekkel bombázta, amelyekben kilátásba helyezte felelősségre vonásukat az új, keresztény társadalomban.²¹ A KF egyik művészi hajlamú tagját, Pócza József mérnököt arra kérte fel, hogy külön jelvény- és plakáttervezetet készítsen, amely „a szociális kereszténységet ábrázolná”. Pócának nem kis munkájába telt, amíg végre elkészült a Soltésznek leginkább tetsző – amúgy eléggé sablonos – két változattal: az egyikben a stilizált „Keresztény Front” felirat kereszt-könyv-kalapács kombinációval a háttérben volt látható, a másik majdnem ugyanezt ábrázolta, csak itt a kalapácsot egy gyár képe helyettesítette.²² A Front indulójának megírását Soltész magának tartotta fenn. Szövegét a kántor végzettségű, és kitűnően orgonáló Gebora Bélának kellett volna megzenésítenie, ő azonban csendben elszabotálta a megbízatást. Az induló első versszaka így hangzott:

„Lengjenek magasan Frontunk szent zászlói,
E menetből zúgjon az egész világnak
Frontunk igazsága!
Fel magyarok...! Fel most már
A Keresztény Front útján!”²³

A KF „előkészülőinek” tábora nagyjából jól körülhatárolható volt, annál kevésbé az úgynevezett „második vonal”, amelynek tagjai Soltész meghatározásában „minden előkészülő ismeretségéből azok, akik az általunk meghatározott karizmáknak (szintén) megfelelnek. Ezekkel azonban az előkészületről és a programról semmit sem szabad közölni, csak a nyilvánosságra lépés és a választások előtt közvetlenül.”²⁴ A második

²⁰ ÁBTL V-141845/1. 65., 56. és 67., illetve V-141845/2. 66.

²¹ ÁBTL V-141845/2. 138. és az írásos bizonyítékok VIII. kötetének 26. oldalához csatolt levél.

²² Uo. 48.

²³ Elsőfokú ítélet. 31.

²⁴ Uo. 47.

vonaltól egyrészt számos alkalmi érdeklődőt jelentett, akik néha megjelentek az összejöveteleken, esetleg kapcsolatot tartottak fenn egyes tagokkal, aztán vagy végig háttérben maradtak, vagy a veszélyeket felismerve teljességgel távol tartották magukat. Az utóbbi kategóriához tartozott a szentimrevárosi ciszter ifjúsági mozgalom két legendás vezetője, Barlay Ödön Szabolcs és a szegedi püspöki titkár, Havass Géza. (Havass korábbi szegedi ifjúságpasztorációs munkája miatt került az ÁVH célkeresztjébe, püspöke ezért 1949-ben a hatósági eljárás elől küldte „emigrációba”, azaz helyezte Pestre.) Másrészt a KF-nek, leginkább Soltész kezdeményezésére, néhány vidéki nagyvárosból is voltak „külsősei”, akiknek szintén leginkább csak statisztaszerep jutott. A Máriakálnokról, Sopronból, Mosonmagyaróvárról, Szigethalomról, Debrecenből, Pécsről, Balatonszárszóról és Veszprémből származókkal együtt, körülbelül 80–90-re lehet tenni azok számát, akik tartósabban kapcsolatba kerültek a szervezkedéssel; az ÁVH nyilvánvalóan túlzó adatai szerint, és az állandó fluktuáció miatt ez a szám 200–300, de maga Soltész már 1500–2000 tagról fantáziált 1956. augusztus 14-i kihallgatásán.²⁵ Meglehetősen zavaros tehát az összkép, van, akiről azt sem lehet teljes biztonsággal eldönteni, hogy az előkészülőkhöz, vagy a második vonalhoz tartozott-e. Soltész szeszélyes „káderpolitikája” következtében például olykor külsősök tűntek fel a leendő miniszteri posztok várományosaiként.²⁶ A BM-vizsgálótisztek fantáziája azonban meglódult a Front elmosódó kontúrjai láttán. Hollós Ervin, 1957-ben alezredesi rangban a BM II/5-ös belsőreakció-elhárító osztályának vezetője volt az első, aki nemcsak hivatalból, hanem félig-meddig történészi igénnyel is beletekintett a Soltész-ügy aktáiba; később *Kik voltak, mit akartak?* címmel írt monográfiát az 1956-os „ellenforradalom” háttérében álló szervezetekről. Könyve szerint a KF második vonalának utánpótlását egy az egyben katolikus ifjúsági szervezetek, bázisközösségek adták: „a Front tagjait a cisztercita, a piarista, a Mária-légió, a Regnum Marianum és más hasonló illegális szervezetekből toborozta. A KF vezetógarnitúrája és tagsága vezető tiszteket töltött be az említett illegális szervezetekben. Így olyan helyzet alakult ki, hogy a Front, mint egy ellenforradalmi központ megpróbálta a többi illegális szervezetben érvényre juttatni a maga eszméit, politikai célkitűzéseit, ideológiáját tagjain keresztül anélkül, hogy azoknak tagsága – különösen ahol ifjúsági csoportok voltak, mint például a ciszterciták il-

²⁵ ÁBTL V-141845/1. 269.

²⁶ V-141845/1. 65., 56. és 67. illetve V-141845/2. 66.

legális ifjúsági szervezeteiben, vagy a Regnum cserkészcsapataiban – tudta volna, hogy a politikai irányvonal, amit velük ismertetnek, a Front programja.”²⁷ A KF tehát Hollósnál nemcsak gyűjtőmedenceként, hanem szinte operatív csúciszervként jelenik meg, amely az ifjúsági szervezetek egész hálózatát fogja össze és irányítja. A koncepciónak mindössze annyi valóságalapja volt, hogy a Frontból három fiatal betűszolgálatos, Alszászy Károly, Hontváry Miklós és Nobilis Gábor valóban aktívan tevékenykedett a szentimrevárosi ciszter kisközösségekben; másrészt Soltész szerette volna bevonni régebbi vezetőjüket, Barlayt (akivel Alszászyék 1953-ban túl katonás stílusa és „konspirációképtelensége” miatt szakítottak) és új lelkiatyjukat, Havass Gézárt is. A két ifjúsági vezető azonban Sigmond Ernőhöz hasonlóan csupán katekézissel és nem politikával kívánt foglalkozni. Ilyesmivel nem tehették kockára kisközösségeik létét. Ugyanezért nem állt kötélnek Kölley György cserkészvezető, a Regnum Marianum-os Emődi László, a piarista Lénárd Ödön, az Actio Catholica volt kulturális titkára, Ikvay László, a Katolikus Ifjú munkások Országos Egyesülete (KIOE) volt főtitkára, és Földy Endre, a Mária Légio egykori vezetője. Földy Endre azért érdemel még külön említést, mert a „Havass-vonallal” való közvetlenebb ismeretsége, és a többiek közül mennyiségileg kiemelkedő brosúraíró tevékenysége révén Berecz János *Ellenforradalom tollal és fegyverrel* című monográfiájában ő lép elő a Front főideológusává – mintha Szigeti nem is létezett volna.²⁸ Soltész természetesen eszményi utánpótlást látott az ifjúsági csoportokban, de Alszászy Károly szerint a program megírásáig nem szándékozott a sorraikból senkit sem toborozni. Amikor viszont hozzákezdett, Imregh Mátyás határozottan lebeszélte azzal, hogy „így még nagyobb támadási felületet nyújtanak a lebukáshoz”.²⁹ Bár Soltész ehhez tartotta magát, a futó ismeretség, vagy akár csak egyszeri találkozó is elég volt később a belügy embereinek ahhoz, hogy a prominens ifjúsági vezetőket a Hollós által is idézett koncepció keretében hozzák összefüggésbe Soltészék szervezkedésével. Legalábbis a vizsgálat kezdeti szakaszában, mert a koncepciót – mint majd látni fogjuk – elég felemásan sikerült csak realizálni.

Imreghnek más, elméleti kérdésben is ellenvéleménye volt. A hivatásrendiséget a Soltész által végül megálmodott formában idejétmúlt „kasztyszerű” jelenségnek tartotta, és azzal érvelt, hogy a munkásság előtt soha nem lesz népszerű, mert a fasizmusra emlékezteti őket, végül diktatúrát

²⁷ HOLLÓS Ervin: *Kik voltak, mit akartak?* 3., javított kiadás. Kossuth Kiadó, Budapest, 1976. 219–220.

²⁸ BERECS János: *Ellenforradalom tollal és fegyverrel*. 2. javított kiadás. Kossuth Kiadó, Budapest, 1981.

²⁹ „1956. február 20-i ügynökjelentés”. ÁBTL V-141845/2-a. 502.

ba torkollhat.³⁰ Szerinte egy rendszerváltás esetén inkább az épp meglévő gazdasági rendet kellene átvenni, majd fokozatosan átformálni a KF eredeti keresztényszocialista elvei szerint. A „jézusi diktatúrát” szükségserűnek tartó Soltész azonban makacsul ragaszkodott elképzeléseihez, mire 1954 januárjában Imregh Mátyás, immár Soltész vezetési stílusát is bírálva, otthagya a KF-et,³¹ és csak mintegy két év múlva hajtotta vissza a csoportba a kíváncsiság.

A másik legkeményebb bíráló a betűszolgálatos Hontváry Miklós volt, aki már a Frontba való belépésekor jelezte a KF vezetőjének: nem biztos, hogy jól jár vele, mert ő mindent rendkívül kritikus szemmel néz.³² Tulajdonképpen csak annyiban értett egyet teljesen Soltésszal, hogy a kommunizmus bukása utáni időkre politikailag fel kell készülni. A programot, mihelyst jobban megismerte, szinte ízekre szedte. Kritikájának legfőbb tárgya a királyság volt, amelyet idejétmúlt intézménynek tartott, és úgy vélte, ebben nem szabad Mindszenty apolitikus elképzelései után menni. A királykérdésben lényegében csak Szigeti állt Soltész mellé, mindenki más Hontváry mellett sorakozott fel.³³ Különvéleményének azonban csak Hontváry adott hangot. Más elképzelései voltak a szervezetekről, a tulajdonrendezésről, helytelenítette a „mindent vissza” politikáját, azzal az indoklással, hogy a tulajdonviszonyok az államosításkor olyan mértékben összekuszálódtak, hogy igazságtalanságok nélkül lehetetlen az eredeti állapotot helyreállítani. Az egyházi nagybirtokok esetében is nem teljes visszaszolgáltatást, hanem megfelelő kárpótlást javasolt.³⁴ Igazából egyedül csak az iskolarendszer Szigeti által megálmodott reformja nyerte el tetszését. Amikor látta, hogy érvei süket fülekre találnak, 1956 elején ő is a távolmaradás mellett döntött.

Sem Imregh, sem Hontváry nem kerülhették azonban el, hogy a megtorlás végül rájuk is lesújtson. Nincs pontos adatunk arra vonatkozóan, hogy a KF mikor került a hatóság látókörébe; egy máriakálnoki ÁVH-jelentés szerint már 1953 szeptemberétől figyelemmel követték a csoport ténykedését „ügynöki bizalmas nyomozás” útján.³⁵ Nem lehet teljesen kizárni azt sem, hogy a megfigyelés már Mindszenty letartóztatása után elkezdődött, a tanulmányunk elején idézett Soltész-féle levél nyomán (ez esetben viszont az államvédelem sem tarthatta veszélyesnek a szervezke-

³⁰ ÁBTL V-141845/2-a, Imregh M. vallomása. 278.

³¹ Uo. 327–328.

³² Hontváry Miklós személyes közlése.

³³ Kováts Tibor személyes közlése.

³⁴ ELMER István (közreadó): „Akik az üldözésből jöttek. Hontváry Miklós börtönemlékei”, *Vigilia*, 1992/9. sz. 702.

³⁵ ÁBTL O-13405/2 „Magyar Római Katolikus Püspöki Kar”. (Jelentés. 1955. március 8.) 130.

dést, hiszen még az operatív követés időtartamát tekintve is nagyon sokára göngyöltették csak fel). Veszély onnan is leselkedett a KF-ra, ahonnan valószínűleg a legkevésbé várták: az egyik hölgytag, akinek férje építésmérnöki fedőfoglalkozással az ÁVH alkalmazásában állt – s akit ezek szerint Soltészéknak minden óvatosság ellenére sem sikerült kellőképp „lekaderezniük” –, „Kőrösi” fedőnéven beszervezett ügynökként írt részletes jelentéseket a szervezetről. Hontváry szerint viszont „Kőrösi” beszerzésére csak 1955 elején került sor.³⁶ Mindenesetre az ügynökjelentések gyümölcssei 1956 nyarán, a már pattanásig feszült közhangulatban értek be: július 16-án – épp Rákosi bukása napján! – először Soltész, Szigeti és 9 társukat tartóztatták le a nyomozók, 3 nap múlva csaptak le Kováts Tiborra, július 20-án Szepeshelyire, és csak augusztus 10-én vették őrizetbe Imregh Mátyást és Fazekas Józsefet.³⁷ A KF belső köréből még ekkor is hatan maradtak szabadlábban, akiket tanúként hallgattak ki. Az összehangoltnak távolról sem nevezhető akció jól mutatja az ÁVH ekkori általános elbizonytalanodását, igaz, a házkutatások nem várt zsákmányt eredményeztek: a nyomozók kezébe került a KF teljes sajtó- és broszúraanyaga, valamint a pártprogram két legépelet példánya, az egyiket Gebora Béla padlásán, a másikat pedig Jenőfi Nándor íróasztalán találták meg.³⁸ Kováts Tibor szerint a KF tagjai szerepeltek Rákosi hírhedt „négy-százás” listáján, amely a feszült politikai helyzetért felelőssé tett és letartóztatandó nevesebb ellenzékiek névsorát tartalmazta. Nem valószínű azonban, hogy a listát – ha egyáltalán létezett – felhasználták volna épp a pártfőtitkár leváltása napján, annál is inkább, mert ebből az időszakból, Soltészékat leszámítva, egyetlen letartóztatott ellenzékiről sem tudunk.³⁹

A felgyorsuló belpolitikai fejlemények egyelőre nem engedték meg, hogy a KF ügyében lezáruljon a vizsgálat: vezetőit október 30-án a forradalmárok szabadították ki vizsgálati fogságukból. Másnap Szabóné lakásán gyülekeztek össze, ahol Soltész – Hontváry visszaemlékezése szerint – egy „katasztrófálsan dagályos” tagtoborzó röplapot szerkesztett, majd ezt november 2-ig mintegy kétezer példányban sokszorosították és terjesztették.⁴⁰ November 1-jén Soltész, Szigeti, Hontváry, Szepes-

³⁶ Hontváry Miklós személyes közlése.

³⁷ Elsőfokú ítélet. 1–4.

³⁸ Kováts Tibor közlése, vö. ELMER István: i. m. 702.

³⁹ A négy-százás listáról szóló visszaemlékezésekről és mendemondákról bővebben lásd PÜNKÖSTI Árpád: *Rákosi bukása, száműzetése és halála 1953–1971*. Európa, Budapest, 2001. 401–403.

⁴⁰ Az „Istennel a hazáért!” kezdetű röplap szövegét eredeti lenyomatában közli: *1956 plakátjai és röplapjai – október 22.–november 5.* Összeáll., szerk.: Izsák Lajos, Szabó József, Szabó Róbert. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1991. 230.

helyi és Füstös Antal a Parlamentbe mentek, ahol Nagy Imre titkárságán engedélyt kértek és kaptak a pártalapításhoz. Ugyanezen a napon Mindszenty bíborosnál is látogatást akartak tenni a Várban, de nem sikerült hozzá bejutniuk, sőt a következő napon sem, ezért egy levelet hagytak hátra számára.

Kováts Tibor és néhány társa vállalta, hogy a Legfőbb Ügyészségtől visszaserzik a házkutatások során lefoglalt KF-iratokat, legfőképpen a pártprogramot. Ehhez az engedélyt minden nehézség nélkül megkapták az Ügyészségről, majd az iratokat 1-jén és 3-án is keresték a BM Vizsgáló Főosztályán, de csak az őrzésükre szolgáló pánccelszekrényre akadtak rá, amelyet nem tudtak kinyitni. Nagyobb szerencsével járt Füstös Antal csoportja: november 2-án a Rádióhoz mentek, és a hírek közt bemondatták a KF létrejöttét. Ugyanezen a napon két forradalmi újságban, a Dudás József szerkesztette *Magyar Függetlenség*ben és a Szabad Szakszervezetek Országos Szövetségének lapjában, a *Népakarat*ban is megjelent a rádióközleménnyel azonos hír: „Megalakult a Keresztény Front, az összes keresztény politikai csoportosulásokat és pártokat egységesítő szándékkal. A Keresztény Front ideiglenes vezetősége tízevi illegális munkája után pénteken délután tartja első ülését. A börtönből szabadult vezetőség felszólítja a vidéki szervezett tagokat, hogy vegyék fel a kapcsolatot a budapesti központtal (V. Petőfi Sándor u. 5.).”⁴¹

November 2. délelőttje Soltész lakásán az ünnepélyes alakuló üléssel telt el, amelyen a KF körülbelül huszonöt tagja volt jelen. Kimondták, hogy a Keresztény Front a már kidolgozott program célkitűzéseinek megvalósítására alakul meg, szekcióival együtt. Kezdeményezték ugyanakkor, hogy elveik legkisebb feladása nélkül más keresztény pártokkal is tárgyaljanak, és lehetőleg együtt induljanak velük a választáson. Ezután megválasztották a párt ideiglenes elnökségét. Elnök egyhangú szavazással Soltész Jenő lett; az ideiglenes vezetőségbe pedig a parlamentbe leadott névsor szerint Szigeti Imrét, Imregh Mátyást, Kováts Tibort, Szabó Bendegúzt, Szepeshelyi Istvánt, Hontváry Miklóst, Nobilis Gábort, Gebora Bélát, Jenőfi Nándort, Rudas Endrét és a távol lévő Bali Vendelt választották be.⁴² A párt céljaira ekkor 604 forintot gyűjtöttek össze.

A győzelmes hangulatú alakuló üléstől eltekintve a KF forradalom alatti története jórészt kudarcba fulladt vagy csak tervezgetés szintjén maradt kezdeményezésekről, találkozókról szólt, mind egy-egy kísér-

⁴¹ 1956 sajtója. *Tudósítások [19]56-ból*. Gyűjt., közread. NAGY Ernő. Tudósítások Kiadó, Budapest, 1989. 260., 280.

⁴² Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltár (PIL), 274. f. 16/179. ó. e. 81.

let további hívek és szövetségesek halászására. A röplapokon közzétett felhívásra a maradék két nap alatt senki sem jelentkezett. Soltész optimizmusa ettől függetlenül töretlen volt: előbb Csepelen, majd november 5-re a Royal Szálló nagytermébe szándékozott programadó nagygyűlést összehívni. Egyik tervből se lett semmi, november 3-án viszont olyan találkozóra került sor, amely a KF vezetői számára megszívlelendő tanulságokkal szolgált: a Mindszentyvel való újabb sikertelen találkozási kísérlet után a KF vezetőjét Gebora Bélán keresztül értesítette Alföldi Alajos, a városmajori templom káplánja – egykor az ONCSA-ban Soltész kollégája –, hogy délutánra a különböző elnevezésű katolikus pártok képviselői gyűlnek össze pártalakítás céljából a templom toronyhelyiségében. Soltész mindenképp koalíciós partnerek után szeretett volna nézni, így Szigetivel és unokaöccsével elment a gyűlésre, amely ismét csalódást okozott neki. Kiderült ugyanis, hogy az itt jelen levő keresztény pártocskák majdnem mind ad hoc csoportosulások, híján mindenféle világos elképzelésnek vagy programnak. Csak egy kivétel akadt köztük: a Demokrata Néppárt, amelyet Mihelics Vid képviselt. A kibontakozó vita során Soltész élesen bírálta őt politikailag „túl puha”, azaz általánosan megbocsátó nézeteiért. Emellett felszólalásában felelőtlennek nevezte a többi párt képviselőit is, hogy ilyen gyorsan (voltaképpen pár nap alatt) és ilyen felkészületlenül akarnak a nyilvánosság elé lépni. Ezzel szemben, mint mondta, a KF tagjai már nagyon régóta ezzel foglalkoznak, részleteiben is kidolgozott programjuk van; ezért javasolja a pártegyesülést, az „egységes front” létrehozását a KF vezetésével. Soltész ötletei azonban már csak erőszakos fellépése miatt sem lehettek népszerűek: miután minden résztvevő ellene foglalt állást, két társával együtt távozott.⁴³

A szabadságharc leverése után berendezkedő kádári restauráció kezdetben szinte semmilyen támogatottsággal nem rendelkezett, és bizonytalan helyzetében a munkástanácsokkal mint hatalmi tényezővel való tárgyalásokhoz, valamint az ígéretés politikájához volt kénytelen folyamodni. Így a KF tagjai kiváráó álláspontra helyezkedtek, amíg nem válik egyértelművé, milyen irányban indul el a kormány. November vége felé azonban már egy szűkebb körű találkozóon kiderült, hogy a kivárást többféleképpen értelmezik: Soltész, Szepeshelyi, Szigeti és Kovács úgy vélték, hogy pártjuk törvényesen alakult meg, nem tiltották be, tehát továbbra is összejöhetnek dolgozni, persze a maximális óvatosság mellett. A fiatalok viszont Hontváryval és Kemenessel az élen úgy vélekedtek,

⁴³ Elsőfokú ítélet. 38–39.

egyelőre mindenfajta tevékenységet azonnal be kell szüntetni.⁴⁴ A tagok egy része végül felemás, de a köztük még mindig megbúvó „Kőrösit” tekintve végzetes megoldást választott: egy eset kivételével csak barátilag találkoztak, politizáltak, aztán hosszú ideig nem látták egymást. November negyedike után végérvényesen szakított a párttal Imregh Mátyás, Miklósi László és hat társuk. Néhányan viszont a KF-től függetlenül is különleges aktivitást fejtettek ki. A szigethalmi lelkész, Füstös Antal nekilátott, hogy a forradalom eseményeiről minden fellelhető dokumentumot, fényképet összegyűjtsön, abból egy hiteles „ellen-fehérkönyvet” állítson össze, és külföldre csempészve kiadassa. Tervének megnyerte régi pártfogoltját, a szintén szigethalmi lakos Mika Ilonát (ő még 1955-ben szakított Soltészékkal), aki már addig is több riportszerű cikkben dolgozta fel élményeit az 1956-os utca hangulatáról. Mikának hízelgett, hogy a külföldre szánt kiadvány majd az ő riportjait is tartalmazza, ezért fokozott lelkesedéssel folytatta az írást.

Soltész november közepén ment vissza a Telefongyárba dolgozni, ahol két hét elteltével beválasztották őt a gyári munkástanács titkárságába. Itt valószínűleg a KF eszméinek népszerűsítését kísérte meg, vagy erőszakos fellépése lehetett visszatetsző kollégái szemében, mert még decemberben valóságos röpcédula-támadássorozat indult ellene: „... azt mondták és írták, hogy miniszteri tanácsos, horthysta tiszt voltam, nevelője voltam gr. Apponyinak, fasiszta és munkásnyúzó vagyok. Ezeket magamra nézve sértőnek találtam, és visszautasítottam, mint aminek (sic!) nem igazak.” – idézte fel később egyik vallomásában. Soltész levonta a következtetéseket, és lemondott munkástanácsi tisztségéről; majd kétszer is közbiztonsági őrizetbe vették, de csakhamar szabadlábra helyezték, és a február 13-i létszámleépítésig még a gyárban maradt.

A KF egyetlen komolyabb visszhangot keltő összejövele december 25-én zajlott, amikor Kováts Tibor Soltészt, Szigeti és Kemenes Erzsébet ebédre hívta meg Nyúl utcai lakására. Kemenes elhívta Hontváryt is, aki szerint a találkozó közvetlen kiváltó oka az volt, hogy a Nagy-budapesti Munkástanács tagjainak letartóztatása után Soltész és Szigeti értesíteni akarták az eseményről az amerikai követségen tartózkodó Mindszentyt. „Jenő, annyi marhaságot elkövtünk, minek tetézni még?” – minősítette a szándékot Hontváry, aki úgy vélte, a bíboros mindenről sokkal tájékozottabb, mint ők.⁴⁵ Soltész azonban ragaszkodott a levélhez, végül a Kovátsnál lezajlott találkozón már egy Mindszenty november 3-i

⁴⁴ ELMER István: i. m. 705.

⁴⁵ Uo. 706.

rádióbeszédére írt válaszlevelet fogalmaztak meg. Ebben udvariasan figyelemztették a prímást beszéde „homályos részeire”, amelyeket korrigálni kell ahhoz, hogy egy újabb fordulat esetén kifogástalan szózáttal állhasson majd a nép elé: „Alázattal és tisztelettel szeretnénk most felajánlani szerény segítségünket ahhoz, hogy ez a szózat minden tekintetben és teljes mértékben olyan lehessen, amelyet az akkori nagy történeti forduló megkíván.”⁴⁶ A „szerény segítség” természetesen abban állt, hogy Soltészék pontokba szedve a KF programjának főbb elképzeléseit ajánlották Mindszenty figyelmébe. Hontváry rögtön megtagadta a levél aláírását azzal, hogy az illetéktelen kezekbe kerülhet, és ő nem fogja a családját fölösleges veszélynek kitenni; emellett az egész üzenet azt a hamis látszatot kelti, hogy a KF neve mögött jól szervezett párt és tömegbefolyás áll. Így Soltész és Szigeti mellett csak Kovács Tibor írta alá a levelet („ez szegénynek plusz nyolc évet jelentett” – írja Hontváry), amelyet azonban a szigorúan őrzött követségre nyilván nem lehetett bejuttatni. Később a levelet Szigeti tette el, és nála találták meg az újabb házkutatás során.⁴⁷

1957 januárjának első heteiben aztán kiderült, hogy a KF továbbra is a hatóság látókörében van. A *Népszabadság* december 29-i számában a *Meddig hallgatnak még a telefongyáriak?* címmel írt riport név szerint is támadta a „régii világból itt maradt” Soltészt. Sejthető volt, hogy a cikknek következményei lesznek, mégis igazi riadalmat idézett elő, hogy a KF letartóztatásban volt tagjai január 28-ra idézést kaptak a Legfőbb Ügyészségre. Imregh Mátyás és Jenőfi Nándor időközben disszidáltak, és ekkor a KF vezetője is tervbe vette, hogy Jugoszlávián keresztül szökni fog. Külföldi tevékenységét illetően újra nagy ívű tervek foglalkoztatták, amiről „Kőrösi” így jelentett: „Soltész az utóbbi hetekben nem tartózkodott ott-hon a lakásán, és január 23-án, amikor Kemenes utoljára beszélt vele, azt mondotta, hogy külföldön Somos János néven akar szerepelni, és bár óvatosan, de folytatni fogja a munkát, a külföldi erők összefogását a magyarországi rezsim ellen. Beszélt Soltész arról is, hogy külföldről rádióbeszédet akar mondani, és meghagyta, hogy üzeneteit figyeljék itthon.

Elmondta Kemenes, hogy Jenőfy Nándor kiszökött és Strasbourghban van. Hírt is adott arról, hogy Dulles amerikai külügyminiszter fiával, aki jezsuita, tárgyalásokat kezdett. Soltész hozzá akar jutni, és a tárgyalásokba kapcsolódni.”⁴⁸ A szokásos, alaptalan optimizmus mindenesetre hamar elpárolgott: a KF vezetője leutazott ugyan Szegedre, Miklósi

⁴⁶ Elsőfokú ítélet. 39–40.

⁴⁷ ÁBTL V-141845/1. 192.

⁴⁸ Uo. „1957. jan. 26-i jelentés”. 52.

László kíséretében, de ott reménytelennek látta a helyzetet a disszidálásra, és „minden mindegy” alapon visszafordult. Nem hiába: január 28-án az ügyészségen Kovács ügyész felolvasta a KF jelen levő tagjai előtt a döntést, mely szerint tevékenységük társadalmi veszélyessége olyan csekély volt, hogy ügyükben a vizsgálatot lezárják, és nem indítanak ellenük bűnvádi eljárást. A döntést írásban is megkapták. „Ugye, nem potyára volt a forradalom?” – jegyezte meg búcsúzóul – félig tréfásan? – az ügyész.⁴⁹

A KF-tagok ennek ellenére csak óvatosan mertek örülni, hiszen ekkor már a megtorlás gépezete teljes gőzzel működött: csak pár nappal az ügyészségi határozat előtt végeztek ki gyorsított eljárással két forradalmi vezetőt, Dudás Józsefet és Szabó Jánost, a Széna tériek egykori parancsnokát. Soltész társai sejtették, hogy figyelik őket, és Kemenes Erzsébet kezdeményezésére bizonytalan időre minden találkozót le akartak mondani. „Kőrösi” nyugodt lehetett, rá a gyanú árnyéka sem vetült: február 2-án számol be róla, hogy Kemenes épp őt kérte meg, „ha tudom, beszéljem le Soltészt az összejövelekről, mert csak bajt jelentenek. ...Soltész megállapította, hogy a K. F. vezetői között szétesés érezhető, különösen azoknak (sic!), akik börtönben voltak. Bár ügyüket hivatalosan lezárták... mégis a legtöbbjük fél minden együttes megmozdulástól, összejöveteltől, és egymás után jelezték, hogy *úgy látnák jónak, hogy egy ideig semmiféle összejövetelt ne tartsanak. Soltész ezt nem helyesli és bár még kialakult terve nincs, de úgy gondolja, hogy legalább havonta egyszer Soltész és Szigeti még két vezetővel mindig mással összejönne a K. F. programjának kifejtésére és a gondolat ébrentartására.* (Kiemelés az eredetiben. – M. A.) Kemenessel üzente, hogy lakásán ne keressék, mert úgy sejtí, hogy a házban lakik valaki, aki állandóan figyeli őt... ezért mindenkit fokozott óvatosságra int.” E felemás viselkedés azt sugalmazta a nyomozóknak, hogy lassan itt az idő kiugratni a nyulat a bokorból, „Kőrösi” tehát burkolt provokációra kapott ügynökutasítást: „Vegye fel a kapcsolatot Soltész Jenővel, és tájékozódjon további terveiről. Beszélgetés közben tartózkodó álláspontra helyezkedjen. Biztosítsa Soltészt, hogy ha egy ember dolgozik, ő már részt vesz a munkában, mert az ügyért harcolni kíván.”⁵⁰

Más baljós előjelekre is oda kellett volna figyelni: a KF ellen márciustól felerősödtek a sajtótámadások. Ezeknek közös mondanivalója az volt, hogy a szocialista állam türelmének is van határa: meddig túri még az

⁴⁹ Szigeti Imre József OP írásos visszaemlékezései 1990. aug. 14., dec. 4. Közli: HETÉNYI-VARGA Károly: *Szerzetesek a horogkereszt és a vörös csillag árnyékában*. Pro Domo, Pécs, 1999. 354.

⁵⁰ ÁBTL V-141845/1. „Február 15-i jelentés”. 57.

ilyen ellenforradalmároknak a nyüzsgését? Március 15. előtt Soltészt és Szigetit néhány hétre minden indoklás nélkül közbiztonsági őrizetbe vették.⁵¹ A bukást azonban az ügynökjelentéseken túl egy kívülről szinte hihetetlen baklövés is siettetett: Füstös Antal az általa tervezett kiadványhoz összegyűjtött anyagokat, saját írásaival együtt becsomagolta, és a svájci követség egyik titkárának, a szintén Szigethalmon lakó Adolf Wäspinak adta át, hogy juttassa külföldre. Wäspi azonban a HÉV-en felejtette aktatáskáját, amely épp ezekkel az iratokkal volt tele, a kíváncsi megtaláló pedig egyenesen a rendőrségre továbbította azt.⁵²

Az újabb letartóztatások Soltész és Szigeti esetében „évfordulósak” voltak, 1957. július 17-én kerültek be a Gyorskocsi utcába, alig egy hónap múlva követték őket egykori sorstársaik, és december 20-ig begyűjtötték azokat is, akiket egy éve még csak tanúként hallgattak ki, többek közt Füstöst, Mika Ilonát, Alsászyt, Szabónét és Miklósit. Bár ezúttal igazából csak a vádlottak forradalom alatti és utáni cselekményeit kellett vizsgálni, a vidéki „tagság” felderítése is időt vett igénybe. A január 28-i ügyészi határozat az általános megtorlás fokozódásával már csupán papírrongynak számított. A fővádlottak perei 1958. augusztus 13-án kezdődtek, október 3-án és 23-án hirdette ki az ítéleteket dr. Mikes István tanácsa: Soltész és Szigeti 8–8 évet kaptak, a többieket 1-től 3 évig terjedő börtönnel sújtották. Egyedül Szigeti nem fogadott ügyvédet, sőt Hontváry Miklós jellemzése szerint „Szent Péterhez hasonló vehemenciával” hangoztatta jogait és akart átlényegülni vádlottból vádlóvá. Figyelemre méltó, hogy a visszaemlékező egykori börtönviseltek szinte egyhangúan (önmagához képest) „korrektnak” nevezik az ítéleti indoklásokat és a részletezett tényállást. Első fokon ugyanis még enyhítő körülménynek számított, hogy Soltészék nem a Horthy-rendszer társadalmát akarták visszaállítani, naiv módon nem erőszakos hatalomátvételt terveztek, továbbá hogy mély „emberszeretet” vezérelte őket. Mikes bíró indoklásában önkéntelenül is elismeréssel adózik annak a rajongó tiszteletnek és megbecsülésnek, amellyel vádlott-társai Soltészt még a tárgyalásokon is körülvették: „...szinte csüggték szavain... Soltész Jenő részükre utasításokat, parancsokat sohasem adott, mégis összetartotta, összefogta a tagok nagyrészét Soltész egyénisége, a tagok iránta való szeretete és megbecsülése.”⁵³ E szolidaritást a bajba jutott vezetővel és az ügyhöz való hűséget meg az „örök ellenzéki” Hontváry Miklós sem tagadta meg soha.

⁵¹ HETÉNYI-VARGA Károly: i. m. 354.

⁵² Elsőfokú ítélet. 64.

⁵³ Uo. 15.

Az elítéltek azonban nem lélegezhetek fel. Az ügyész egy-két eset kivételével súlyosbításért fellebbezett, és 1959. március 6-án, másodfokon, a később Mansfeld Péter halálra ítélésével hírhedtté vált népbíró, dr. Vágó Tibor mondta ki az aránytalanul keményebb verdikteket: ezúttal Soltész és Szigeti épp csak elkerülték a kötelet, kegyelemként érte őket az életfogytiglani börtön (később azonban egy törvénymódosítás az életfogytiglani ítéleteket 15 évre csökkentette). Kováts Tibor 3 éves büntetését 12 évre emelték fel, és a Soltész-ügy fő elítélteje közé kerültek 1 éves börtönbüntetéssel a korábban felmentett Orkonyi Lajos és Botlik Béla. A súlyosbítás hivatalos indokai között szerepelt, hogy a vádlottak „emberszeretete” és szabad vallásgyakorlásra irányuló követelése is csupán a népi demokrácia megdöntését szolgálta; a forradalom alatt törvénytelenül alakultak párttá, mert „az a körülmény, hogy abban az időben az állami élet egyes vezetői részéről, bár elhangzott a többpártrendszer bevezetésének lehetősége, még nem tette törvényessé olyan pártok alakítását, amelyeknek programja a népi demokrácia rendszerének felszámolását is tartalmazta”.⁵⁴ A súlyosbítások legvalószínűbb politikai indoka az '56-os cselekmények időközben negatívabbá vált megítélése a népbíróságokon, Hontváry viszont azzal magyarázza, hogy a bíróságot irritálta Soltész és Szigeti elszánt fellépése, ezért másodfokon „jobban megnyomták a ceruzát”. Ettől függetlenül a Soltész-ügy enyhébb ítéletű, legfeljebb 3 évet kapott vádlottjai többségükben már 1959 végén egyéni kegyelemmel szabadlábra kerültek (az 1956-os vizsgálati fogság idejét is beszámították).⁵⁵ A hatóság emberei természetesen továbbra is résen voltak: 1960 áprilisában újabb KF-külsőst szerveztek be, aki „Berényi” fedőnevű ügynökként nemcsak a Front kint lévő tagjaival, hanem a „katolikus illegáció” más vezető egyéniségeivel is (például a bencés Jámbor Mike, Kiss László egyetemi lelkész, az Egyházközségi Népi Diákothotok volt vezetője, vagy Ikvay László) kapcsolatot tartott és rendszeresen jelentett róluk. Jelentéseiből derül ki, hogy a KF-tagok közül néhányan a vezetők híján sem hagytak fel a szórványos találkozókkal és (az ekkor már tisztán elméleti) tervezetekkel.⁵⁶ Így a Front neve ismét és többször is felbukkant, igaz, először egy másik ügy kapcsán: a három szentimrevárosi, Alszászy Károly, Nobilis Gábor és Hontváry Miklós szabadulása után alig két évvel kénytelen volt ismét bíróság elé állni ab-

⁵⁴ „A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának ítélete” T. Nb. IV.2 /1959/3. szám, 4–7. Kováts Tibor magántulajdona.

⁵⁵ „A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága. A népbírói tanács tárgyalási jegyzőkönyvei”. T. Nb. IV.2 /1959/1. és 2. szám. Kováts Tibor magántulajdona.

⁵⁶ ÁBTL M-32398. „Berényi Zoltán”.

ban az egyházellenes, monstre persorozatban, amelyet a „Fekete Hollók összeesküvésének” ügyeként aposztrofált előbb a BM-es szakzsargon, majd a napisajtó. Ezekben a perekben ciszterci (főleg budapest-szentimrevárosi), piarista, regnumi, egykori KIOE és Mária-légiós kisközösség-vezetőket, valamint cserkészvezetőket és világi munkatársakat vontak eljárás alá. Az egyetlen nyilvános per elsőrendű vádlottja Havass Géza lett, mivel személye ideálisnak tűnt a belügy kettős koncepciójának megvalósításában: egyrészt rajta, mint püspöki titkáron keresztül akarták belerántani az ügybe a püspöki kar tekintélyes részét, másrészt ugyancsak rajta keresztül akarták megtenni az egész kisközösségi mozgalmat a KF-szervezkedés hátsó udvarának, a már ismertetett Hollós Ervin-féle elképzelés szerint. A koncepciót azonban még félsiker sem koronázta. Nemcsak arról volt szó, hogy a Nyugat felé óvatosan nyitó Kádár-kormányzat már nem kívánta rontani nemzetközi megítélését propagandisztikus perekkel, ezért feltehetően felülről leállították az akciót; ekkor már a BM-nek önmagában sem volt elég ereje a KF-ügy felmelegítéséhez, a perek teljes átpolitizálásához. A szélesebb látókörű, szkeptikusabb nyomozótisztek szemében a Front sohasem képviselt igazi veszélyt; amikor a Fekete Hollók-ügyben Hontváryt kihallgató Kronner alezredes (aki nem volt más, mint a későbbi igazságügy-miniszter, Korom Mihály) „kedves bohócok gyülekezetének” titulálta Soltészt és társait, a lényegre tapintott. Alszászy Károly szerint árulkodóan jelezte a koncepció kifulladását az is, hogy az 1961-es perekben senkit sem idéztek meg tanúként a még börtönbüntetésüket töltő KF-vezetők közül, és a súlyosabb ítéletet sem az elsőrendű vádlott Havass kapta. A szerteágazó, romantikus összeesküvés-elmélet tehát megmaradt a törvényszéki retorika szintjén, és persze a hivatalos nyomozati eredményektől magukat meglehetősen függetlenítő propagandaszólamokban, jelesül Hollós monográfiájában. Történetünk mégsem itt ér véget. Valamennyi bebörtönzött főszereplője visszanyerte szabadságát az 1963-as amnesztiával (különös módon egyedül Hontváryt tartották még benn októberig), s a legtöbbjük a további zaklatásoktól joggal tartva végleg eltemette magában egykori pártját. Egyedül a két vezető, Soltész Jenő és Szigeti Imre folytatta ott, ahol 1957-ben befejezte. Nehéz eldönteni, hogy tagság híján csak tisztán az elméleti továbbgondolkodás kedvéért találkoztak-e továbbra is, vagy komolyan reménykedtek még valamilyen fordulatban. Mindenesetre „Berényi” jelentései szerint a külpolitikai helyzet minden kedvező vagy annak vélt konstellációja (a Szovjetunió Nyugat felé nyitása, szovjet–kínai ellentét, II. vatikáni zsinat stb.) tovább táplálta ezeket a csalfa reményeket; sőt, Soltész abban bízott, hogy a politikai

olvasás következtében ők lesznek Kádárék egyetlen szóba jöhető ellenzéki tárgyalópartnerei. Ezzel párhuzamosan a pártprogram már említett demokratizálásáról és a KF új nevééről („Korszerű Szociális Front”) álmództak.⁵⁷ Szigeti atya visszaemlékezései szerint viszont igazából egy könyv birtoklása és kölcsönadása okozta vesztüket: a harcos ateistából kereszténnyé megtért és végül pappá szentelt Ignace Lepp *Marxtól Krisztusig* című írása lett a bűnjel az izgatás vádjához.⁵⁸ A következmények nem sokáig vártak magukra: 1965 júniusában mindkettőjüket újból letartóztatták, és 1966 áprilisában meghozott jogerős ítélettel visszakapták az életfogytiglanból 15 évre módosított börtönbüntetésüket. Ebből végül 10 évet töltöttek le. A BM ekkor már szükségesnek látta, hogy külön oktatási célú tanulmánykötet is szenteljen Soltészék szűnni nem akaró „társadalmi veszélyességének”. A tanulmány írói szinte elismeréssel állapítják meg: „A KF elnevezésű illegáció kifejlődése, tevékenységének egész folyamata egyik legjellegzetesebb példája a tudatos és szervezett aktivizálódó ellenforradalmi erők céltudatosságának és szívságának [...] Az Állambiztonsági munka történetében a felszabadulás óta kevés olyan összeesküvés volt, amelynek vezetői és tagjai többszöri felelősségre vonás után is következetesen kitartottak államellenes céljaik mellett... a büntetés tehát nem érte el náluk a nevelőhatást.”⁵⁹ Soltész Jenő 1990-ben halt meg, így végleges rehabilitációját már nem tudta megérni; Szigeti atya viszont a maga szerény, de határozott módján még a rehabilitációt is visszautasította 1992-ben, és továbbiakban a KF-program összefoglalásának, valamint szűk körben való népszerűsítésének szentelte magát. Ő 2001 júliusában, 94 évesen hunyt el.⁶⁰

„Ez egy csodaszép, de irreális, semmire sem használható építmény, amiből semmi sem valósítható meg. Nem azért, mert keresztény, hanem mert irreális. Akivel Soltész szóba állt, azt máris tagnak tekintette, ha csak az illető nem mondott nemet.” – emlékezett vissza Hontváry Miklós. „Értelmes emberek nagy baromságai” – jellemezte tömören a szerzekedést kívülről nézőként egy másik szentimrevárosi kisközösség-vezető.⁶¹

⁵⁷ Uo. (Szembesítési jegyzőkönyv, 1964. aug. 24.) 66.

⁵⁸ HETÉNYI-VARGA Károly: i. m. 356.

⁵⁹ CSILLAG György–KÖNIG Miklós: *A Keresztény Front elnevezésű illegáció államellenes tevékenysége és az ügy operatív feldolgozásának tapasztalatai. Dr. Soltész Jenő és Szigeti Imre ügye*. BM Tanulmányi és Kiképzési Csoportfőnökség, Budapest, 1966. (Tanulmányok. 34.) 4–5.

⁶⁰ KOVÁTS Tibor: Mindvégig a keresztényszocialis átalakulásért. In memoriam P. Szigeti Imre József O. P. *Új Ember*, 2001. augusztus 26. (33–34. sz.)

⁶¹ KAMARÁS István: *Búvópatakok. A szentimrevárosi katolikus ifjúsági mozgalom története 1949-től 1961-ig*. (Visszaemlékező szociográfia.) Márton Áron Kiadó, Budapest, 1992. 86., 88.

Mivel érdemelte ki a Soltész és Szigeti által megálmodott rendszer ezt a kérlelhetetlen kritikát? Mint láthattuk, a KF korporativizmus-modellje nem egyik napról a másikra alakult ki: a vezetők először csupán egy-két vonásban körvonalazott keresztényszocialista – sőt agrár-keresztényszocialista– koncepcióban gondolkodtak. Mikor azonban a hivatásrendi program konkretizálódott – a *Magyar Cél*ban lefektetett elvekkel sok helyen lényegi azonosságot mutatva –, egyben a szervezkedésen belüli erjedés is elindult: a korporativista gondolatnak ellenzéke támadt, majd ennek az ellenzéknek, és az '56-os kijózanító tapasztalatoknak köszönhetően a program, s benne a hivatásrendiség eszméje bizonyos átalakuláson ment keresztül. Hogy végül készült-e módosított programváltozat, máig kétséges: Hontváry szerint 1956 után még „csiszolgatták”, amiről Hollós Ervin részletesen beszámol, csakhogy ő 1958 őszére, illetve 1959 elejére datálja annak átdolgozását, amikor a KF tagjai, egy-két kivétellel, börtönbüntetésüket töltötték.⁶² Mivel a forradalom alatt az eredeti program példányait nem sikerült visszaszerezni, leverése után közvetlenül pedig a vezetők már nem kockáztatták írásba foglalását, több évtizedet kellett várni, amíg felbukkant egy 1998-as kézirat formájában. Ezt a kéziratot a még élő egykori KF-tagoktól összegyűjtött egykori programrészek alapján Szigeti Imre közvetlenül a halála előtt gépelte le. Dokumentuma a KF-et méltató visszatekintés és ajánlás miatt egyfajta összegző emlékiratnak is tekinthető. Ugyanakkor a szerző vitaindítónak is szánja „az előadott javaslatok mai (1992-es) felhasználhatóságáról”.⁶³ Meglehetősen eklektikus, néhol zavaros, sőt önmagának ellentmondó Soltészék „általános bevezetőnek” is nevezett 96 oldalas írása, amely 1956 májusában készült el: a konkrét reformterveken kívül hosszabb államelméleti fejtegetéseket és patetikus, kiáltványszerű részeket tartalmaz, amelyek Soltész barokkos stílusjegyeit viselik magukon. A Szigeti-féle kézirat hangneme – nem kis részben az aktualizáló szándék miatt is – már valamivel visszafogottabb.

Mindkét dokumentum történelmi bevezetője a *Quadragesimo anno* szellemében veszi egyidejűleg bírálát alá az individualista kapitalizmust és a kommunista kollektívizmust, de hogy eszmeileg melyik áll hozzá-

⁶² HOLLÓS Ervin: i. m. 229.

⁶³ *A Keresztény Front programja (Fennmaradt részek)*. Összeállította: SZIGETI Imre. Budapest, 1998. (Kézirat, címdalán ceruzával írt kiegészítések: Dokumentum és ajánlás; Kiadja a KF). Mivel az eredeti programtól Szigeti kézirata csupán a hiányzó részekben és stílusában tér el, a továbbiakban oldalszámmal együtt rá fogunk hivatkozni (Sz), és csak a hiányzó, vagy különböző részeket illetően utalunk az eredetire (KF1), amelynek szövegrészleteit az elsőfokú ítélet indoklása, és fotómásolatokban az ÁBTL V-141845/1. (198–216.) tartalmazza.

juk mégis közelebb, egyértelműen kiderül a kommunizmus *szatanizmus*-ként való aposztrofálásából. Soltész más írásaiban is mindig a Sátánnal azonosította a Rákosi-rendszert. Ennek ellenére több helyen a „kapitalizmus felszámolásának” hangzatos jelszavával találkozhatunk (Sz 27., 44., 46.), amire a korábbi külföldi vagy hazai hivatásrendi elképzelésekben minden antikapitalista hangvétel mellett sincs példa. Mindenesetre az aszimmetrikus eszmei távolságtartás jegyében a Soltész-féle program a kommunizmusnak mindössze egyetlen félmondatnyi pozitívumot tulajdonít, azt is felületes terminológiával megfogalmazva: „A kapitalista rendszer résztársadalma milliókat zárt ki a nemzettestből, aminek hangoztatásában a szatanizmusnak is igaza volt.” A kapitalizmus kritikájában viszont a program először még nem a szélsőséges individualizmus megnyilvánulásait kárhóztatja, csupán a rendszer oligarchikus jellegét emeli ki: a gazdasági és kulturális életet kevesek irányítják, és kevesen élvezik áldásait. Ezzel szemben a rendi társadalomban a „nemzet egyetlen – tehát mindenki, aki a haza határain belül magyar állampolgárként él – vesz részt a gazdasági és kulturális életben, de úgy, hogy a hivatással járó jogok biztosítása és a kötelességek érték szerinti megosztása mindig a Rendeken belül és azok által valósul mindenki számára” (Sz 2). A pozitív végkövetkeztetés „a valódi életfejlődést jelentő közösségiség, kollektivizmus”, amely nem lehet egyenlő az individuumot elnyelő kommunista kollektivizmussal. Szembetűnő, hogy a nácizmusra mint a totális kollektivizmus másik embertelen válfajára – noha a vele kapcsolatos élmények szintén viszonylag frissek voltak – a programírók egyáltalán nem reflektálnak. Annak idején Mihelics Vid elemzései és a *Magyar Cél* ezt megtették, még ha a háború előtt Hitler rendszerének igazi szörnyűségeivel nem is lehettek tisztában.⁶⁴ Viszont utalás történik a fasizmusra, és általában a korporativista jegyeket felmutató jobboldali diktatúrákra: ezeket a program mint az áhított modellt igen felemás módon megvalósító rendszereket ábrázolja, amelyek hibáiból tanulni kell.

A KF állam- és társadalomképzelése is visszanyúl terminológiájában a szociális enciklikákhoz. A szolidaritás és szubszidiaritás elveiből vezeti le, hogy az emberek természetes igénye a társulás (ne csupán atomizáltan, egyéneként álljanak szemben az állammal), és a hivatásuk körébe tartozó, életüket közvetlenül érintő ügyek intézésének terhéől meg kell szabadítani az államot. A folyamat egyetlen logikus végkifejlete a hiva-

⁶⁴ MIHELICS Vid: *Keresztényszocializmus*. I. m. 32.; VARGA László: i. m. 17., utóbb 79–88. ahol a zsidókérdés magyar megoldási módját kimondatlanul is az 1938-as zsidótörvények és a nürnbergi faji törvények elleni polémiájával taglalják.

tásrendi testületek létrehozása. Érdekellentétek harcából ugyanis nem épülhet fel szerves társadalom, márpedig a különböző osztályok és maguk a szakszervezetek mint társulások mind csak ennek az érdekharcnak a hordozói. Mindamellett az osztályharc megszűnéséről, amely a hivatásrendiség teljes kiépülésének fokmérője, a program eléggé idealisztikus képet fest: „A Rend és benne a Családok önállóan végzik szakmai tökéletesítésüket. Ha aztán a szakmai képzést egybekötik a szellemi felemelkedés munkálásával, egyre magasabb fokon is, akkor a Rendek összessége előbb-utóbb olyan kultúrszintet ér el, melyen a fizikai dolgozót jobbra már csak a munkája különbözteti meg a szellem és erkölcs munkásaitól. Ennek következtében a rendi társadalom osztálytalanná válik: a dolgozók közt egyre inkább eltűnik mind a gazdasági, mind az értelmiségi különbség... Az így elért emelkedettség megérteti majd az önálló kisiparossal azt a gazdasági tételt, hogy nincs munkáltató és munkás, munkaadó és alkalmazott, olyan értelemben, mintha a munkaadó merőben ezen mivolta alapján juthatna haszonhoz.” A KF programjában a „nemzet egyeteme” tíz hivatásrendbe tagozódik, amelyek önmagukat kiépítő, többszintű önkormányzati szervezetekkel rendelkeznek. Figyelemre méltó, hogy Soltész és Szigeti koncepciója szerint az autonómiák kiépülésében szerepet kapna, illetve annak befejeztéig mégis megmaradna az állam kezdeményező-ösztönző szerepe, ám nem fejtik ki bővebben, hogy ez miben nyilvánul meg. A program a következő hivatásrendeket sorolja fel, amelyekbe minden felnőtt magyar állampolgárnak kötelezően be kellene lépnie: 1) mezőgazdasági és erdőgazdasági; 2) ipari és bányászati; 3) kereskedelmi és közlekedési; 4) pénzügyi; 5) nevelési; 6) egészségvédelmi; 7) jogszolgálati és közigazgatási; 8) műszaki; 9) kulturális és morális hivatásrend; 10) és az otthonok hivatásrendje⁶⁵ (Sz 27.). A végrehajtó hatalom is az egyes rendeknek megfelelő szakminisztériumokból és a Hivatásrendi Minisztériumból tevődik össze. A további strukturálódás teljesen a *Magyar Cél* egykori elképzeléseit tükrözi: a rendeken belül külön-külön „családokat” alkotnak az egymáshoz közel álló hivatások (korlátozottabb önkormányzattal), maguk a rendek pedig a területi igazgatási hierarchia szerint is tagozódnak: alulról fölfelé községi, járási, városi, vármegyei, kormányzósági és or-

⁶⁵ Ide a másik kilenc hivatásrendbe nem sorolható és közvetlen közszolgálatot nem végző személyek tartoztak volna, többek közt az otthon élő nők – akár háztartásbeliek (például cselédek), akár nem –, a testi fogyatékosok és a már nem dolgozó nők, amennyiben nem akartak korábbi hivatásrendjükben maradni. A rend vezető rétege az Anyák Családjá lett volna, és a szeretetházak, a szociális otthonok, a gyermek- és idősgondozás állt tevékenységének középpontjában.

szágos korporációk épülnének egymásra. Nyitva marad viszont a kérdés, hogyan helyezhetőek el ebben a felépítményben a szakszervezetek, egyáltalán mi történne velük. A *Magyar Cél* annak idején válaszolt erre: „...amíg be nem bizonyítjuk a munkásságnak, hogy az új rendiség szaktestületei alkalmasak érdekei megvédésére, nincs jogunk arra, hogy megfosszuk a munkásságot eddigi harcai eredményétől, fegyverétől.”⁶⁶ A KF programírói azonban az osztályharc elleni kritikájukat leszámítva elsiklanak a probléma felett. Részletesen szabályozzák viszont a hivatásrendek hierarchiáinak működését: közvetlen felügyeleti szervük, amely a „gazdasági és kulturális életben elfoglalandó szerepüket” meghatározná, a Rendek Országos Tanácsa (ROT) lenne, ezt a tíz rend kiküldöttei alkotják, működését pedig a Hivatásrendi Minisztérium szabályozza. A rendek javaslata alapján, és állami ellenőrzéssel a ROT hatáskörébe tartozik a hivatásokban elérhető egyéni jövedelmek, munkabérek megállapítása, az árak szabályozása. Soltészék valószínűleg tanulhattak a kritikából, amely korábban a *Magyar Cél* kettős államirányításra vonatkozó elképzeléseit fogadta, és a problémát úgy vélték áthidalni, hogy csak egyetlen, de kétkamarás parlament felállítását tervezték, amely szenátusból és alsóházból tevődött volna össze: a szenátust a hivatásrendi önkormányzati testületek képviselői, az alsóházat pedig a politikai pártok képviselői alkották volna. A korábbi, teljes tervezet még részletesen foglalkozott a KF mint párt felépítésével: szabályozta a pártelnök, az elnöki tanács, a Front nagy kollégiuma működését, az országos szervezési igazgatóság tevékenységét, az eszmei-ideológiai igazgatóság, a politikai igazgatóság feladatait, s meghatározta azt is, ki lehet a Front tagja (KF1 51.). A többi parlamenti párt viszont megjósolhatóan kevésbé illett bele a KF társadalmának struktúrájába (akárcsak a szakszervezetek), ennek feloldásaként tehát a program olyan megszorítást fogalmazott meg, amely egy irányított „népfront” csíráit hordozta magában (Sz 10.).

Arra a kérdésre, hogy a plebejus indíttatású Soltész miért a királyságot tartotta a legmegfelelőbb államformának, egyrészt ő maga adja meg az indoklást a „magyar nép tekintélytisztelő lelkületével és a királyság ezeréves megszakítatlan (!) hagyományával” (KF1 53.), másrészt a háttérben kétségkívül a nagy példakép, Mindszenty politikai aspirációit valamint a *Magyar Cél*ban kifejtett Szent Korona-tant kell látni. Ám míg az 1930-as évek király nélküli királyságában természetes igény volt a trón betöltése, Soltészék ennek felvetésével újfent csak támadási felüle-

⁶⁶ VARGA László: i. m. 73.

tet nyújtottak üldözöiknek. Az, hogy ők szabad királyválasztók voltak, a bíboros pedig legitimista, ebben az összefüggésben lényegtelen részletkérdésnek számított (a KF nyomozati jegyzőkönyvei is minden királypártit egységesen „legitimistának” titulálnak). Így programjuk az egyik legnagyobb teherételtől szabadult meg, amikor 1956 után a királyság bevezetését levette a napirendről, illetve népszavazásra bízta volna az államforma kérdését.⁶⁷

A törvényalkotás a fentiekből következőleg a KF államában a kétkamrás parlamentek sémája szerint zajlott volna: bármelyik ház szavaz meg egy törvényjavaslatot, azt a másik ház felülvizsgálja, és szintén megszavazza, vagy visszaküldi. Sikeres szavazás, vagy másodszori visszaküldés esetén viszont a javaslatot a szenátus felterjeszti a királyhoz. A király szentesíti, vagy módosításra visszaküldi a törvényt, de utóbbi esetben, ha a felsőház 2/3-os többséggel mégis elfogadja azt, kötelező szentesítenie. Ezenkívül tervbe vették az Alkotmánybíróság felállítását is.

A KF-program gerincét alkotó hivatásrendi koncepció kereteit tekintve szintén a *Magyar Cél* elképzeléseihez igazodott: kiindulópontja az, hogy a rendek a szociális kiegyenlítődés legfőbb színterei. Meggátolják a hatalmas, ellenőrizhetetlen vagyonok kialakulását – ennek jegyében például felszámolás várt a nagykereskedelemre –, ugyanakkor a munka bérért, többek közt a méltányos családi pótlék („családbér”) bevezetésével, jóléti szintre emelik. A tőkejövedelmek és a munkajövedelmek közelíteni kezdenek egymáshoz, egyben megjelennek a vegyes jövedelmi formák: a munkás saját vállalatának részvényesévé is válik, a tőkés pedig vállalkozása fejlesztéséhez kétkezi munkával is hozzájárul (*Magyar Cél* 46, Sz 9–10.).⁶⁸ Soltészék a tulajdonviszonyok szintjén is konkretizálni kívánták ezt a folyamatot: minden gyárat, illetve termelő egységet, amely a magántulajdon mértékét nem haladja meg, (a KF1 5. oldalán „keresztény fogalmakkal határolt magántulajdonról” esik szó) tulajdonosa megtarthat/visszakaphat, az ezt meghaladók pedig átmennek a rend, ennek kiépüléséig pedig az állam birtokába. A rendi birtoklás *de facto* a dolgozók, és az egykori tulajdonos résztulajdonosi státusát foglalja magában. Az 1956 utáni elképzelések viszont már nem annyira a korporativista kereteket hangsúlyozták, sokkal inkább a részvénytulajdonosok közös érdekeiből fakadó szolidaritást, a „korporaritást”, amelynek a

⁶⁷ Jellemző módon, a KF épp börtönben nem lévő tagjai közt 1959–1960 táján már az vetődik fel, hogy a katolikus választók számára leginkább elfogadható királyságot még a rá nézve kedvező, de szoros (51–52%-os) népszavazási eredmény esetén se szabadna visszaállítani, tekintettel a többi felekezetre; lásd ÁBTL M-32398. (1961. ápr. 18-i jelentés.) 44.

⁶⁸ VARGA László: i. m. 46.

munkások a forradalmi mintára szerveződött üzemi bizottságokon keresztül szereznek érvényt.⁶⁹ A KF programja azonban mindegyik változatában adós maradt annak meghatározásával, pontosan mekkora vagyont jelent a „magántulajdont meg nem haladó mérték”, és megelégedett azzal, hogy ismételten rámutasson a magántulajdon (amely ebben a kontextusban a „korlátozott magántulajdon” fogalmával szinonim) természetjogi gyökereiből eredő evidenciákra.

A stratégiai ágazatok tulajdonlás szempontjából érdekes módon nem estek egységes elbírálás alá: közülük a program teljesen állami kezelésben hagyta a pénzkibocsátást és a hadianyaggyártást, az energiaellátást és a közlekedés tulajdonosai viszont lehettek a kisebb közületek is. A bányászat, az élelmiszeripar, a vad- és halgazdaság fokozatosan a rendek birtoklásába ment volna át, de az átmeneti idő alatt, a zavartalan ellátás érdekében még „állami munkaterület” maradt volna (Sz 5.).

Bonyolultabb volt a helyzet a mezőgazdasággal. A végleges program először a nagyiparban már megismert rendi úton haladt: *„A magántulajdon határát meghaladó nagyságú földtőke senki kezébe vissza nem kerülhet, illetve senki kezében fel nem halmozódhat. Még a Rendek⁷⁰ birtoklásában is csak résztulajdoni alapon lehet, és csak olyan mértékben, ahogy azt a magtermesztés és a tenyészállat-biztosítás megkívánja, s ahogy azt [...] a mintagazdaságok létesítése szükségessé teszi.”* A KF-program itt hitet tesz a földreform megmásíthatatlansága mellett, és most már nem hagyja kétségben az olvasót a birtokmaximalizáció mértéke felől: minden gazdálkodó és egykori tulajdonos 200 kat. holdig vásárolhat, vagy kaphat vissza termőföldet. Kártalanítás jár elsősorban az egyházi nagybirtokokért, illetve ha az eredeti tulajdonviszonyt valamilyen ok folytán nem lehet visszaállítani. (Földreformtervei eredményeként a *Magyar Cél* is legfeljebb 200 hold nagyságú birtokot hagyott volna meg a nem gazdálkodók, vagy külföldi származásúak kezén, minden más földtulajdon felső határa viszont az 1000 hold lett.)⁷¹ Kivételt képeznek azonban az ennél nagyobb területű erdőgazdaságok, amelyeket célvagyonként jogi személyek, többek között az egyház, a tudományos intézetek, iskolák, papneveldek, internátusok, iskolavárosok birtokolhatnak (Sz 46–47.). Az emberi természet számára Soltészék a kisüzemi gazdálkodást tartották a legmegfelelőbbnek, a piaci törvények alapján azonban ajánlatosnak tartották „egybeszerveződésüket”, tehát a szövetkezeti ala-

⁶⁹ ÁBTL M-32398. (1961. ápr. 18-i jelentés.) 45–46.

⁷⁰ Itt természetesen a Mező- és Erdőgazdasági Hivatásrend értendő.

⁷¹ VARGA László: i. m. 14.

pon történő gazdálkodást. A mezőgazdasági szakiskolák (a középfokú oktatásban külön közgazdasági szakkal), és a hozzájuk tartozó mintagazdaságok egész országra kiterjedő rendszeréhez a KALOT szolgált mintául. Végül a földtőke felhalmozódását vagy elaprózódását az örökösödés új szabályozásával kívánták megakadályozni (Sz 48.).

Az egyes rendek közötti, vagy rendeken belüli érdekellentétek kiegyenlítésére a KF vezetői minden önkormányzati szinten Rendi Tanácsok megválasztását szorgalmazták, amelyeknek végső fellebbviteli fóruma a ROT lett volna. Ezekbe a tanácsokba minden rend azonos számú tagot delegált volna, meggátolva ezzel azt, hogy csupán számszerű aránya alapján egyik korporáció a másik fölé kerüljön (14.). Ha viszont tekintetbe vesszük, hogy a *Magyar Cél* hasonló esetben az egyéni és kollektív szerződések rendszerével szándékozott rendezni a vitás ügyeket,⁷² meg kell állapítani, hogy Soltészék megoldása a bürokratikusabb.

A KF tervei szerint az ország közigazgatására is nagyarányú átszervezés várt volna: visszaállították volna – igaz, a főispáni tisztség nélkül – a vármegyéket, ugyanakkor a decentralizáció és a belügyi kormányzat szubszidiáris „tehermentesítésének” jegyében hat kormányzóságra osztották volna fel Magyarország területét: 1) Magyarok Nagyasszonya Kormányzóság (Budapest székhellyel); 2) Szent István Kormányzóság (Veszprém); 3) Szent László Kormányzóság (Kaposvár); 4) Hunyadi János (vagy Zrínyi Miklós) Kormányzóság (Szeged); 5) Bethlen Gábor Kormányzóság (Debrecen) és 6) Pázmány Péter Kormányzóság (Eger). A kormányzóságokat az államfő által kinevezett kormányzók igazgatták volna, törvényhatóságaikat – akárcsak a többi önkormányzatét – a rendek választották volna meg. A kormányzóságok számát azonban viszonylagossá tette az a tény, hogy a KF-program irredenta külpolitikát hirdetett: egy közép-európai unió, illetve föderáció állt a középpontjában, ugyanakkor azokat az elcsatolt országrészeket, „amelyeket a magyarság életerévé tudott tenni, ki tudott tölteni”, vissza akarta kapcsolni Magyarországhoz. Ennek mikéntje ismét az álmodozások világába tartozott: „...ez nem sovinizmus, ez nem irredentizmus, ez az igazság követelése. Mi nem akarjuk ezen igazságot a nagy, erős nemzetek erejével valósággá érlelni, hanem akarjuk a szomszédos népek igazságérzetének felkeltésével, az igazság erejével kiharcolni! Kiindulási pont a telepítések megkezdése...” Külön elbírálás alá esett Erdély, amelyet korábbi státusához hasonlóan ismét alkotmányosan különálló „Kis Magyarországnak” szerettek volna látni és magyar ajkú népességét lakosságcse-

⁷² Uo. 37–38.

rével megnövelni, amely után majd Erdély „nemzetiségek szerint kantonizálna” (KF1 80.). Ezen felül a KF külpolitikájának homlokterébe került az egységes Európa megteremtésében és az ENSZ-nél hatékonyabb „Világítélőszék” felállításában való közreműködés, továbbá a minden eddiginél őszintébb diplomácia gyakorlása.

A KF vezetői tervezeteik végére hagyják a legjavának tekintett kultúrpolitikát: „Egész programunk csúcса és koronája kultúrprogramunk” – hirdeti önérzetesen a bevezető mondat, majd a szövegíró a művelődés és szórakoztatás minden elképzelhető területét sorra véve a keresztény alapelvek szigorú betartását és betartatását, valamint az ez ellen ható „értékkárosító” művészi szabadság korlátozását szorgalmazza. Ebben a részben azonban legalaposabban kidolgozott az oktatás- és iskolaügy, amely főleg Szigeti Imre keze munkáját dicséri, és amely messzeemenően morális-humanisztikus szempontokat kívánt érvényesíteni a szakoktatásban is, „szemben az egyoldalúan haszonelvű (utilitarista) felfogással... amely a leghatásosabb elősegítője minden materialista szellemű életrendezésnek” (Sz 63–64.). Az új szellemű oktatás közép-, és felsőfokon is a középkori egyetemek *trivium* és *quadrivium* rendszerét követte volna, és magától értetődött a kötelező vallásoktatás is. Természetesen az állami iskolamonopólium megszűnt volna, és az állam által felállított iskolák, valamint nevelők is a tervezet szerint a Nevelői Hivatásrend keretébe tartoztak (Sz 65–67., 74–75., 83.).

A KF programjának tarthatatlansága és utópisztikus jellege már felletes olvasásra is szembeszökő. Soltészéknak mindenekelőtt egyik legfőbb „tanítómesterük”, Mihelics Vid többször hangoztatott axiómáját kellett volna szem előtt tartaniuk: a rendi társadalom nem egyenlő a rendi (univerzalisztikus, totális) állammal, amely veszélyt jelent az alapvető szabadságjogokra nézve.⁷³ Az ötvenes évekre már külföldi példák sora bizonyította (a KF-en belül pedig Imregh Mátyás hangoztatta), hogy a „tiszta” korporativizmust a gyakorlatba átültetni kívánó államok mind erre az útra léptek, és végül autoriter, sőt totális rendszerekké nőtték ki magukat – a kommunisták és a közvélemény pedig árnyalatlanul a fasiszmissal azonosította őket. Márpedig a KF programja nem hagyott kétséget afelől, hogy az általa megálmodott állam szigorú atyaként vigyázza majd polgárait: itt legelső helyen kell említenünk, hogy a hivatásrendi tagság kötelező volt mindenki számára (Sz 26.), pedig ezt a már a *Quadragesimo anno* és nyomában a többi hivatásrendi alkotmány is az emberek

⁷³ MIHELICS Vid: *Az olasz munkaalkotmány*. Dunántúl Nyomda, Budapest, 1927. 30.; Uő: *Világproblémák és katolicizmus*. DOM, Budapest, 1933. („A fasiszmus kritikája” című fejezet.) 136–151.

szabad választására bízta. Ráadásul a programban felvázolt korporációk – közigazgatási szintjeik ellenére – túlzottan monolit képződménynek tűnnek; nem tagolódnak tovább a munkaadók és a munkavállalók érdekképviselői szervei szerint, ebben sem követve a külföld vagy a *Magyar Cél* ajánlotta modell példáját. Soltészék mintha nem vettek volna tudomást arról, hogy alapvető gazdasági érdekellentétek nem küszöbölhetők ki csupán keresztényi indíttatású parancsszóra. Vagy másik oldalról nézve: az általuk is propagált, természetes, „alulról kiinduló” önszerveződésből nem fognak determinisztikusan olyan testületek létrejönni, amelyeket ilyen érdekellentétek feszítenek.⁷⁴ Igaz, a munkás és a tőkés egymásra találása az úgynevezett vegyes jövedelmi formákban csak félig romantikus illúzió, hiszen a fejlett Nyugaton, az USA-ban a KF programjának megírásakor már több évtizede részvényeket vásárolt, tőkét gyűjtött a munkásság jó része is. A jövedelmét kétkezi munkával kiegészíteni kénytelen tőkés azonban értelmezhetetlen. A túlbürokratizált hivatásrendi felépítmény mellett a program más olyan teherterelei, mint a közigazgatás felesleges átszervezése, a királyság, a trivium és a quadrium alapján történő közoktatás, a trianoni határok újrarajzolása, s a néhol félelemkeltő retorika (lásd ENSZ helyett „Világítélszék” stb.) mind elegendők lettek volna ahhoz, hogy Soltészék még az 1956-os forradalom győzelme esetén is tökéletesen visszhangtalanok maradjanak célkitűzéseikkel, vagy legfeljebb ellenérzést váltsanak ki. Soltész Jenőnek a munkástanácsi incidensből is le kellett volna vonnia a tanulságot, hogy milyen fogadtatásban részesülhet, ha a nagypolitikában bemutatkozik. A felkelők többsége által elképzelt „harmadikutas” demokratikus szocializmus homályos elképzelés volt a jövőről, de egész biztosan nem az a harmadik út volt, amit a KF vezetői megálmodtak. Az ’56-os magyar polgári pártokkal pedig a jelszavakon túlmenően egyrészt csupán az önkormányzatiság (jobban mondva annak foglalkozási ágak szerinti megnyilvánulásai) gondolatában látszik a KF-program rokonságot mutatni, ez esetben is azonban csak egy, a lényeget nem érintő terminológiai finomításról van szó: Nell-Breuning és Vida István aggályainak nyomán Soltész és Szigeti 1963-ban úgy döntött, hogy „hivatásrend” helyett

⁷⁴ Nemcsak pusztán a gazdasági érdekellentétek akadályozhatták az osztálybékét: tanulságos ebből a szempontból Nagy Töhötöm visszaemlékezése, aki a KALOT szervezésekor a falusi társadalom hagyományos zárttságával, kasztszerűségével szembesült: „Alapvető ellentmondás volt, amelyet a KALOT nem tudott feloldani: a falusi osztályharc. A kis- és középbirtokos parasztlégények nem fogadták be maguk közé, vagy nem kezelték egyenrangúként a földnélküli agrárproletár fiatalságot, amely számszerűen igen jelentős volt, ezek tehát eleve kicsúsztak a KALOT hatásköre alól”. OSZK Kézirattár. 216. fond 93. ő. e. 17. darab. 150. f. *Vallási élet* című tanulmány. Idézi BALOGH Margit: i. m. 52.

ezentúl a „szakmai önkormányzat” megnevezést fogják hivatalosan használni.⁷⁵ Másfelől a KF-en kívül a Keresztény Magyar Párt szerepeltette konkrétan programjában az állami tulajdonban lévő vállalatok részvénytársasággá alakítását, ahol a részvények 75%-a illetve volna meg a vállalat alkalmazottait (a részvénymegosztást, számarány feltüntetése nélkül, az FKGP 1945-ös programtervezete még a korábbi tulajdonos szabad elhatározására bízta),⁷⁶ míg a Magyar Keresztény Nemzeti Párt szintén a választott királyság mint államforma mellett foglalt állást.⁷⁷

Talán ennyi példa elég is annak alátámasztására, mitől vált a KF – ingadozó megítélés után, és a belpolitikai hullámverésnek megfelelően – jelentéktelen pártocskából a belügy és a bíróság számára első számú közellenséggé, „kedves bohócok gyülekezetéből” „tudatos és szervezett” ellenforradalmi erővé. Mindehhez nemcsak Soltész és Szigeti semmilyen retorzió által meg nem törhető makacssága kellett, hanem általában minden egyedi vonás, amely a KF-et fémjelezte: létrejött, szerveződésének különlegességei, a Mindszenty bíborossal való állandó kapcsolatkeresés, és nem utolsósorban a részletes és kirívóan különutas pártprogram, még ha erre a programra nem is aggatták rá a „fasiszta” jelzőt. Jellemző, hogy a belső használatra – tehát nem propagandacélokra – szánt BM-es oktatófüzet szerzői is azt sugallták, hogy ellenfelük már megismerte és lehetőség szerint ki is játszotta felderítési módszereiket, holott nyilvánvaló volt, hogy Soltészék sokszor a legegyszerűbb konspirációs szabályokat sem tartják be. A rendszerváltás utáni keresztény nyilvánosság szemében viszont már a vezetők hősi helytállása szinte minden eszmei és gyakorlati baklövést elfedett: a jogi rehabilitációt követő „lelki” rehabilitáció – ha lehet ilyenről beszélni – Gyulay Endre szeged–csanádi megyéspüspök megemlékező cikke jelentette az *Új Ember* 1997. február 16-i számában, ahol méltatta a KF tagjainak munkásságát, akik a diktatúrában utolsóként még tenni voltak képesek egy keresztény társadalomért.

⁷⁵ ÁBTL V-151398/1. (Szembesítési jegyzőkönyv. 1965. aug. 24.) 64.

⁷⁶ Közli Izsák Lajos: *Polgári pártok és programjaik Magyarországon 1944–1956*. Pannónia Könyvek, Budapest, 1994. 256.

⁷⁷ ÁBTL A-728. Közli Izsák Lajos: i. m. 305–308.